

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף אומנויות

תוכנית לימודים באומנות חזותית לחטיבה העליונה

התוכנית מיועדת לתלמידים שבחרו להתמחות בלימודי אומנות חזותית
בהיקף של 5 יחידות לימוד לבגרות
לכל המגזרים

תשפ"ה

2025

חברי הוועדה לכתיבת התוכנית

מנהלת אגף אומנויות, מזכירות פדגוגית, משרד החינוך	ד"ר סיגל ברקאי
מנהלת תחום דעת אומנות, מזכירות פדגוגית, משרד החינוך	שרון שפלן לזר
ממונה תוכניות לימודים אגף אומנויות, מזכירות פדגוגית, משרד החינוך	איילה רייכרט
יו"ר הוועדה, מרצה בכירה בית הספר לאומנות המדרשה בית ברל	ד"ר ורד חרותי
אומן ומרצה לאומנות, החוג לאומנות אוניברסיטת חיפה	פרופסור אסי משולם
אומן, אוצר ומורה לאומנות	פורת סולומון
ראש מסלול אומנות מעשית ABR, אוריינות חזותית M.ed	ד"ר הדרה שפלן קצב
הפקולטה לאומנויות, מכללת סמינר הקיבוצים	
אומן ומרצה לאומנות, בית הספר לאומנות המדרשה בית ברל	סאהר מיעארי
מדריכה ארצית לאומנות	מיכל בנדרסקי בל
מדריכה ארצית לאומנות	ד"ר שרון תירוש
מדריכה ארצית לאומנות	ונסה בן שבתאי

כתיבת התוכנית בהיבט קוריקולרי ובהתאמה למסמכי המדיניות של המשרד:

נינה בן אהרון, ממונה תוכניות לימודים

ד"ר רוחמה ארנברג, ממונה תוכניות לימודים

אישור התוכנית:

ד"ר טלי יניב, יו"ר המזכירות הפדגוגית, משרד החינוך

ד"ר סיגל ברקאי, מנהלת אגף אומנויות, מזכירות פדגוגית, משרד החינוך

תוכן העניינים

א. מבואות

4	רציונל
6	מטרות: ידע, מיומנויות, ערכים
11	עקרונות התוכנית
13	עקרונות פדגוגיים
17	הערכה

ב. מפרט תכנים

20	רעיונות גדולים כיתות י-יב
21	כיתה י - יחידה ראשונה
22	• שפת האומנות החזותית
22	• ציר הזמן באומנות
23	• ציר המרחב באומנות
23	• סדנה
24	• חקר אוצרות + סדנה
25	• דיאלוג עם אמן + סדנה
27	כיתה יא - יחידה שניה
28	• אומנות ישראלית + סדנה
29	• ארטיביזם + סדנה
31	כיתה יב - יחידה שלישית
32	• אומנות עכשווית בפרספקטיבה
	מולטימדיאלית, בין-תחומית + סדנה
32	• מאמר או תיאוריה פרשנית
33	• פרויקט גמר אישי מסכם – תערוכה
34	נספחים
48	ביבליוגרפיה

חינוך חובה / רותי ויטל גילעד

אָרִיסְטוֹ אָמַר
שֶׁלְחִנּוּךְ אֶת הַמַּחֲשָׁבָה מְבַלִּי לְחִנּוּךְ אֶת הַלֵּב,
זֶה לֹא לְחִנּוּךְ בְּכֻלּוֹ.
כָּל יְלָדוּתִי יִשְׁבְּתִי בְּכַתּוּת,
סְבִיבִי מְבַגְרִים הָעֹמְלִים לְחִנּוּךְ אוֹתִי,
וְלֹא יָדְעוּ
שֶׁדוֹקָא לְבִי כְּמֵה לִלְמַד.

חלק ראשון מהשיר, מתוך: על אחת כמה וכמה, הוצאת פרדס-שירה.

א. מבואות

רציונל

האומנות החזותית היא תחום רב מדיומלי, המשלב תיאוריה עם מנעד מגוון של פרקטיקות אומנותיות כגון: ציור, פיסול, מיצב, מיצג ואומנות ניו-מדיה. ככזו, היא פונה לתלמידים ותלמידות בעלי יכולות וחוזקות מגוונים, המעוניינים להעשיר את עולמם כיוצרים, כחוקרים וכצרכני תרבות. העיסוק באומנות מאפשר ביטוי מחשבות, רגשות והשקפות עולם מגוונות לתלמידים המתבגרים בעולם מורכב, דינמי, גלובלי, פוסט-מודרני ודיגיטלי, הן במישור התיאורטי והן במישור המעשי.

החינוך לאומנות מייצר מפגש חווייתי בין הלומד לבין יצירת האומנות. בשל כך, יש ללמד כל יצירה חד פעמית כמפגש בין הצופה והיוצר המאפשר פרשנות יצירתית, התבוננות ביקורתית, וממדים אינטלקטואליים חדשים להתבוננות.

לאומנות יש תפקיד חברתי, ערכי ומוסרי ויש בכוחה לייצג ולהתכתב עם המציאות ולהשפיע עליה. משחרר האנושות שימשה האומנות החזותית כלי להעברת מסרים דתיים-פולחניים, פוליטיים, תרבותיים, חברתיים ואישיים, שעיצבו בכל פעם מחדש את החשיבה האנושית ואת אופני ביטוייה. בחלוף השנים עבר עולם האומנות גלגולים בהתאם לרוח התקופה ולשינויים גיאוגרפיים, חברתיים והיסטוריים, אשר שינו את תפיסות העולם, מרחבי התצוגה והיצירה עצמה, ובתוך כך גם מוססו את הגבולות בין האומנויות השונות ובין האומנות לחיים.

תוכנית הלימודים מדגישה את הזהות והשייכות לחברה הישראלית באמצעות הוראת יצירות שנוצרו בישראל על ידי אומניות ואומנים בני המקום, הנלמדות לכל אורך ורוחב התוכנית. כמו כן, בסדנה, משמשת היצירה האומנותית כמרחב לחקירה ולביטוי של זהויות אישיות, תרבותיות וחברתיות, והיא מאפשרת ביטוי אישי ושאלת שאלות הנוגעות לזהות, שייכות ומעורבות בחברה. התוכנית מעודדת את התלמידים לבטא את קולם הייחודי כחלק מייצוג אישי וקבוצתי של החברה הישראלית על גווניה.

האומנות מאפשרת התבוננות שהיא רב ממדית ורב תרבותית. מאז העידן העכשווי הפוסטמודרני ישנה מגמה המבקשת לפרוץ את הגבולות התמטיים, הטכניים, המרחביים, וכן את היחסים שבין היוצר-היצירה-הקהל. בהתאמה, יצירות אומנות עכשוויות מבוססות על מספר תחומי דעת, על חדשנות מדעית וטכנולוגית, תוך שימוש בכלים דיגיטליים מתקדמים, אומנות וירטואלית ובינה מלאכותית. תמורות ושינויים אלה באים לידי ביטוי באופני התצוגה השונים, המציגים תערוכות בחללים אלטרנטיביים, כמו גם וירטואליים; יצירות המערבות את הקהל ואף חותרות לשינוי בקהילה; גישה רב תרבותית ועוד. את השינויים והתמורות הללו ניתן לראות גם בשדה האומנות המקומי בישראל.

נוכח דינמיות זו חשוב להציע לתלמידים ולתלמידות תכנית לימודים חדשה שתתייחס למכלול ההיבטים שהוצגו לעיל, ושתהווה כר פורה לשיח ולעשייה אומנותית עכשווית.

מטרות

מטרת על

לטפח תלמידים המגלים עניין באומנות ולהניע אותם לצרוך אומנות באופן מושכל; להרחיב את האופקים והידע בתחום האומנות; להקנות כלים פרשניים לניתוח יצירות, ולעודד חשיבה יצירתית וביקורתית הן בהתבוננות ביצירות והן בתהליכי היצירה. לפתח רגישות אסתטית; להעשיר את רפרטואר הכלים היצירתיים והטכניים; לטפח יכולת לבטא רעיונות, רגשות, ערכים ונקודות מבט אישיות בשפה חזותית מקורית ואישית.

מטרות כלליות

ידע

1. להקנות את שפת האומנות הכוללת מושגים, עקרונות ותיאוריות המאפשרים להבין, לפרש ולתאר יצירות אומנות (אלמנטים חזותיים; מגוון מדיה; תיאוריות וסגנונות באומנות), כדי לאפשר שיח מקצועי ומעמיק על היצירות ולהעשיר את יכולת הביטוי היצירתי בסדנה.
2. להכיר יצירות אומנות מרכזיות לאורך ציר הזמן ובמרחבים גיאוגרפיים שונים, על מנת להבין את ההקשרים ההיסטוריים, התרבותיים והחברתיים שבהם נוצרו. הכרה זו תסייע לתלמידים לפתח הבנה מעמיקה של התפתחות סגנונות אומנותיים, השפעות הדדיות בין תרבויות ודרכי הביטוי הייחודיות של כל תקופה ומקום.
3. להכיר יצירות אומנות ישראליות, להכיר את השינויים ההיסטוריים והחברתיים המובילים להתפתחות סגנונות ותנועות אומנותיות שונות, כדי לבנות בסיס להבנת התרבות והזהות הישראלית והמקומיות ולחזק תהליכי זהות, לאום וזיכרון.
4. לקדם חיבור בינתחומי בין תחומי ידע שונים כמו היסטוריה, ספרות, פילוסופיה ומדעים באמצעות האומנות וכדי ליצור ידע רחב מעמיק ומעשיר של ההבנה האומנותית והתרבותית.

מיומנויות

המיומנויות להלן נגזרו מתוך [תפיסת הלמידה המתחדשת - מיומנויות](#) והותאמו לתחום הדעת אומנות הן בניתוח יצירות והן יצירה בסדנה. במהלך ההוראה המורים יכולים על פי שיקול דעתם להשתמש בתמהיל של מיומנויות או לבחור במיומנויות נוספות מתוך מסמך תפיסת הלמידה.

1. חשיבה יצירתית

גמישות מחשבתית ומקוריות.

- לנתח יצירות אומנות מנקודות מבט מגוונות;
- לבחון ולפרש תופעות ויצירות אומנות ממגוון נקודות מבט.
- לחקור רעיונות, לשאוב השראה ממקורות שונים.
- ליצור יצירות אומנות מקוריות המביעות פרשנות אישית ייחודית, בדרכים חזותיות המבטאות ניסוי, העזה, פתיחות, רוחב מחשבה וחקירת עומק.

תעוזה והתמדה.

- להתנסות בפיתוח רעיונות חדשים, בטכניקות ובחומרים מבוססי רעיון בתהליך יצירה אומנותית, להתמודד עם אתגרים יצירתיים מבלי לחשוש מכישלון, עד להשגת תוצר אומנותי רצוי וייחודי.
- להגן על הרעיונות המיוצגים ביצירה האישית או על הפרשנות האישית של יצירות אומנות.
- להשהות שיפוטיות, להשתחרר ממגבלות של ביקורת עצמית וחיצונית כדי לאפשר זרימה חופשית של רעיונות בתהליך היצירה או הניתוח של יצירות קיימות.

2. חשיבה ביקורתית

- להתבונן באופן מעמיק באופני מבע ויישום של אמצעים אומנותיים מהם נוצרה היצירה (כגון צבעים, צורות, קומפוזיציה, תאורה, וטכניקות אומנותיות), לנתח ולפרש מסרים, הקשרים תרבותיים, חברתיים והיסטוריים שהיצירה מייצגת, והערכים שהיא מבטאת.
- לבחון יצירות אומנות באופן מושכל ולהגיע לתובנות מרובדות לגביהן.
- לגבש דעה או עמדה מנומקת באופן עצמאי, על היצירות.

3. אוריינות דיגיטלית.

- להשתמש ביישומים דיגיטליים על מנת ליצור יצירה חדשה ומקורית;
- להשתמש בכלים דיגיטליים ובמולטימדיה כדי להביע רעיונות אומנותיים;
- לפרש ולהבין את המשמעות של מסרים במדיה הדיגיטלית בהקשר אומנותי;
- לזהות דימויים חזותיים המופיעים ביצירה ולהבין את המשמעות והמסרים שביצירה;

4. מודעות עצמית

זיהוי רגשות (Emotion Identification)

- לזהות רגשות של העצמי, במהלך הצפייה ביצירות אומנות או במהלך עבודה על יצירה.
- לקשר בין רגשות למחשבות שהיצירה מעוררת.
- להבין את ההשפעה של היצירה על סוג הרגש, על עוצמתו ועל משכו, ולחזק את הקשר בין החוויה האישית לבין האומנות המוצגת.

מוגלות עצמית (Self-Efficacy)

- להאמין ביכולת להתמודד עם אתגרים ולעמוד במטרות שהוצבו בביצוע יצירות וביישום של רעיונות אומנותיים.
- להתמודד עם כישלונות בתהליך היצירה, לפתח אסטרטגיות להתמודדות עם כישלונות (כגון: קבלה עצמית, פנייה לעזרה, ולמידה מטעויות); להכיר ביכולת להשתפר ולהתפתח לאורך זמן ותוך צבירת ניסיון.

5. הכוונה עצמית

ויסות עצמי (Self-Regulation)

- לווסת רגשות במהלך התבוננות וניתוח יצירות אומנות המעוררות רגשות עזים או לא נוחים תוך שמירה על גישה מאוזנת ומכבדת גם כאשר מתמודדים עם תכנים טעונים.
- לווסת רגשות בעת קבלת ביקורת על יצירה אישית: להבחין בין היצירה לבין הערך העצמי; להיות פתוח ללמידה ולשיפור בעקבות קבלת משוב.
- לווסת רגשות בהתאם למסר שרוצים להעביר ביצירה: להיות מודעים לרגש שחשים ולהתאימו ליצירה.

הנעה עצמית (Self-Motivation)

- להציב מטרות בתהליך היצירה האומנותית;
- לתכנן כיצד להשיג ולפעול לשם קידומן.
- להתמיד במטרה גם לנוכח חסמים ואתגרים
- לבצע בקרה עצמית, לעדכן את המטרות בהתאם, לזהות רכיבים הדורשים שיפור ביצירת האומנות, להתאים את התוכניות בהתאם ולהתנהל ביעילות.

6. התנהלות חברתית

עבודת צוות (Teamwork)

- לקבל ולחלוק מידע ורעיונות אומנותיים באופן פתוח.
- לקבל החלטות ולבצע משימות באופן שיתופי בפרויקטים אומנותיים.

7. מיומנויות טכניות (hands on)

להתנסות בעבודה מעשית המבוססת על הלימוד העיוני כדי לפתח חשיבה יצירתית וחשיבה ביקורתית ולאפשר לבטא מחשבות, רעיונות, עמדות, רגשות, באמצעים אומנותיים.

במהלך הסדנה המעשית ישולבו המיומנויות 1-6 עם המיומנויות הטכניות הנדרשות:

- להשתמש בצורה נכונה בחומרים שונים (צבעים, דבקים, מגוון חומרי פיסול: גבס, חומר, עץ, מתכות);
- להשתמש בטכניקות וסוגי מדיום אומנותיים שונים (כגון, רישום, ציור, פיסול, הדפס, קולאז', צילום, וידאו ארט, מיצב ומיצג).
- להפעיל כלים וציוד כמו סכיני חיתוך, כלי שיוף, מקדחות באופן אחראי ובטיחותי
- לדעת ליישם ולעבוד עם אפליקציות ותוכנות עיצוב ועיבוד תמונה וסאונד.

ערכים

הערכים להלן נגזרו מתוך [תפיסת הלמידה המתחדשת - ערכים](#) והותאמו לתחום הדעת אומנות. במהלך ההוראה המורים יכולים על פי שיקול דעתם לבחור את הערכים הרלוונטיים או לבחור בערכים נוספים מתוך מסמך תפיסת הלמידה.

לדון בערכים, המשתקפים הן בניתוח יצירות והן בתהליכי היצירה עצמם כגון:

- **טיפול רגישות אסתטית** המתבטאת ביכולת לזהות ולהגיב לדקויות (ניואנסים) חזותיות ורגשיות.
- **כבוד האדם, שוויון וצדק חברתי**, המתבטאים באופן שבו אומנים מתמודדים עם סוגיות חברתיות ואנושיות.
- **טיפול הזהות הישראלית על גווניה השונים וחיזוק תחושת השייכות, הרגישות החברתית והכבוד לתרבויות השונות** המרכיבות את החברה בישראל, תוך פיתוח קול אישי. זאת באמצעות חקר השורשים התרבותיים, החברתיים והאישיים של הלומדים וחשיפה לאומנות הישראלית על שלל ביטוייה.
- **מחויבות לטבע וקידום צדק סביבתי** כולל התייחסות לסוגיית שינוי אקלים, המתבטאים ביצירות אומנות המעלות מודעות לסוגיות סביבתיות ו/או המשתמשות בחומרים ידידותיים לסביבה.
- **כיבוד מגוון תרבויות ונרטיבים היסטוריים מגוונים** המתבטא באופן שבו אומנים ויוצרים מעלים לדיון ומשקפים סיפורים תרבותיים שונים.

- **סובלנות** פתיחות להכיל, להבין ולהעריך מגוון של גישות אומנותיות, זהויות ונרטיבים תרבותיים ומסרים המשתקפים ביצירות אומנות.
- **חופש הביטוי** האומנותי מאפשר לאומנים להגשים את עצמם בצורה מקורית ובלתי מוגבלת, ומעניק לתלמידים חופש להתנסות בתהליכי יצירה מגוונים. עם זאת, חופש זה דורש התחשבות בגבולות האתיים והחוקיים, כדי לאזן בין חירות אישית לאחריות חברתית.

עקרונות התוכנית

א. בחירה

התוכנית מאפשרת למורים לבחור יצירות אומנות על פי השיקולים הבאים:

- **מגוון יצירות וסגנונות אומנותיים בעולם**

חשיפה למגוון רחב של יצירות אומנות מתקופות שונות, סגנונות אומנותיים מגוונים ואומנים בעלי רקע תרבותי שונה. בחירה ביצירות שישקפו מגוון דעות, ערכים ותפיסות עולם לצד יצירות מופת קאנוניות. עיקרון זה מבוסס על הרצון להעמיק את ההבנה של התלמידים לגבי התפתחות האומנות ומקומה בהקשר היסטורי, תרבותי וחברתי ולאפשר בחינה של הדרכים השונות שבהן אנשים מבטאים את עצמם דרך האומנות.

- **אומנות בישראל על כל גווניה וממדיה**

חשיפה לאומנות המקומית בישראל, כוללת בחירה במגוון יצירות המשקפות עולמות אישיים, תרבותיים, פוליטיים, היסטוריים וחברתיים שונים, ומכילות קולות של אומנים מרקעים שונים בחברה הישראלית. עיקרון זה מדגיש את ריבוי הקולות בחברה הישראלית ואת ההכרה וההבנה של התלמידים לגבי התפתחות האומנות המקומית בישראל כמהלך המשקף קונפליקטים, דילמות ודיאלוג מתמיד בין תפיסות עולם, גישות ודעות שונות והשפעתו של שיח זה על הזהות התרבותית והלאומית.

- **רלוונטיות**

חשיפה ליצירות רלוונטיות ומשמעותיות על מנת להגביר את המוטיבציה, העניין והמעורבות בתהליך הלמידה והיצירה. עיקרון זה יאפשר לבטא רגשות, ללמוד לשאול שאלות רלוונטיות על יצירות אומנות ולהציף דילמות אישיות, אתיות ופילוסופיות מעולמות התלמידים, בשיח האישי והקבוצתי בסדנה ובכיתה, וכך ליצור למידה אותנטית המותאמת לצרכי התלמידים ולמציאות שבה הם חיים.

ב. שילוב לימודים עיוניים ולימודים מעשיים

התוכנית משלבת לימודים עיוניים ומעשיים בכל שכבות הגיל. שילוב זה חיוני לטיפול חשיבה יצירתית דינמית וגמישה כמו גם חשיבה ביקורתית של התלמידים. הלימודים העיוניים יספקו הקשר תרבותי והיסטורי, ויאפשרו הבנה של הזרמים האומנותיים והמגמות השונות. הלימודים המעשיים יאפשרו לתלמידים להתנסות בטכניקות שונות, לפתח מיומנויות פרקטיות ולבטא את עצמם בצורה ייחודית.

שילוב בין הלימודים העיוניים והמעשיים יוצר חוויה לימודית מעשירה משמעותית ומאפשר המשך של התפתחות בתחום האומנות וטיפול בוגרים יצירתיים.

ג. ידע - מיומנויות - ערכים

המטרה על פי תפיסת הלמידה המתחדשת במערכת החינוך היא לטפח לומד בעל ערכים, ידע ומיומנויות שיאפשרו לו להתפתח כאדם, למצות את יכולותיו ולתרום לחברה. קידום תהליכי

למידה המשלבים ערכים, ידע ומיומנויות יאפשר לבוגרי המערכת התמודדות מוצלחת עם אתגרי החיים בחברה הישראלית המשתנה של המאה ה-21 ברמה האישית, החברתית-אזרחית והתעסוקתית.

ד. רעיונות גדולים

רעיונות גדולים הם ההבנות המרכזיות שתלמידים אמורים לרכוש במהלך הלמידה. הם מנוסחים לרוב כטענות המקושרות לידע הנלמד, אך משמעותיים גם מעבר לו ומאפשרים יישום של הידע בהקשרים משתנים. היתרון בהוראה דרך רעיונות גדולים הוא בכך שהם מקשרים את פריטי הידע הנלמד, הופכים את הפרטים לידע פעיל, רלוונטי ומקושר, ובכך מעמיקים את מידת ההבנה אצל התלמידים.

בלימוד אומנות דרך פריזמה של רעיונות, התלמידים לא רק לומדים על טכניקות וסגנונות אומנותיים, אלא גם מפתחים הבנה עמוקה של הקשרים היסטוריים, חברתיים ותרבותיים. גישה זו מאפשרת לתלמידים לראות כיצד אומנות משקפת ומגיבה לסוגיות אנושיות אוניברסליות, מפתחת את החשיבה הביקורתית שלהם, ומעודדת אותם ליצור קשרים בין האומנות לחייהם האישיים¹.

הרעיונות הגדולים (ראו פירוט בהמשך) מתאימים לנושאים הנלמדים בחטיבה עליונה. בתכנון תהליכי הוראה-למידה המורה יבחר את הרעיונות הגדולים הרלוונטיים ליחידה אותה הוא מלמד.

ה. ספירלות

הגישה הספירלית בהוראת אומנות מבוססת על העיקרון של למידה מתפתחת, שבה תלמידים חוזרים לנושאים ומושגים מרכזיים ברמות הולכות ומעמיקות.

היא מאפשרת לתלמידים לשכלל את המיומנויות הטכניות והקוגניטיביות שלהם באופן הדרגתי. הם מתחילים בטכניקות וידע בסיסיים ובהדרגה מתקדמים לאופני למידה ויצירה מורכבים יותר, תוך שהם בונים על הידע והניסיון הקודם שלהם.

הלמידה הספירלית מעודדת את התלמידים לפתח חשיבה ביקורתית. הם לומדים לנתח יצירות אומנות ברמות הולכות ומתחכמות, תוך שימוש במושגים ובכלים שרכשו לאורך הדרך. היא מאפשרת לתלמידים לפתח בהדרגה את ההבעה והאמירה האומנותית האישית שלהם, לגבש את סגנונם האישי ואת דרך הביטוי הייחודית שלהם.

¹ ראו מצגת על רעיונות גדולים באומנות באתר המקצוע - [קישור](#)

עקרונות פדגוגיים

1. שיח אומנותי

שיח פתוח בכיתה, תוך עידוד שאלות, דיונים ומשוב.

השיח האומנותי מעודד תלמידים לשתף במחשבותיהם (להעלות שאלות, לזהות רעיונות, לנתח יצירות) ורגשותיהם ביחס ליצירות שהם רואים או יוצרים. דרך השיח, הם לומדים לבטא את עצמם, להציג את נקודת מבטם ולשפר את יכולתם להעביר מסרים באמצעות האומנות.

השיח מעודד הקשבה לדעות שונות, להבין את נקודות המבט של אחרים ולהתייחס בכבוד ליצירותיהם ולמחשבותיהם של חבריהם לכיתה.

שיח על עבודות אומנות של התלמידים מעניק להם הזדמנות לקבל משוב מהמורה ומהחברים לכיתה, לזהות נקודות חוזק ונקודות לחיזוק ולהתפתח כאומנים.

2. דיון בסוגיות ערכיות

לימודי האומנות מהווים מרחב לבירור ולטיפול ערכים מגוונים, המשתקפים הן בניתוח יצירות והן בתהליכי היצירה עצמם.

חשיפת התלמידים ליצירות אומנות המעלות סוגיות ערכיות, מאפשרות דיון בנושאים כמו חופש הביטוי, צדק חברתי וסביבתי, שייכות, זהות אישית, חברתית, קבוצתית ולאומית-ישראלית.

3. למידה בינתחומית ורב תחומית

למידה בינתחומית ורב תחומית בלימודי אומנות מעשירה את עולמם של התלמידים ומאפשרת להם לפתח הבנה מעמיקה ורחבה של תחום האומנות והקשריו המגוונים. שילוב תחומי דעת שונים בלימודי האומנות מאפשר לתלמידים להבין כיצד האומנות משקפת ומושפעת מתהליכים חברתיים, תרבותיים ומדעיים, לזהות קשרים והקשרים בין תחומי דעת שונים וליצור חיבורים יצירתיים בעבודתם האומנותית.

4. שימוש בטכנולוגיה דיגיטלית כולל שימוש בכלי בינה מלאכותית (AI)

הטכנולוגיה הדיגיטלית מאפשרת גישה למאגרי מידע מקוונים, למוזיאונים דיגיטליים ולפלטפורמות שיתוף. תלמידים נחשפים ליצירות אומנות מרחבי העולם, לאומנים ולשיח האומנותי סביב היצירות. בנוסף לכך כלים דיגיטליים שונים במומלצים לשימוש במגוון נושאי התכנית יכולים לסייע ולתמוך הן בתהליכי החקר והן בתהליכי הביצוע המעשי הסדנאי. שילוב כלים דיגיטליים כמו תוכנות גרפיקה, צילום דיגיטלי ויישומים לעריכת תמונות ויצירת אנימציה, מאפשר לתלמידים להתנסות במדיומים שונים, להרחיב את גבולות היצירה שלהם ולשפר את התוצרים שלהם.

טכנולוגיות AI מעודדות את התלמידים לחקור גבולות חדשים של יצירתיות ולהתנסות במדיומים ואפשרויות שלא היו נגישות בעבר, כמו יצירת אומנות באמצעות למידת מכונה או

יצירת אלגוריתמים שיכולים ליצור אומנות באופן עצמאי. כמו גם להשתמש בכלי בינה מלאכותית לשם מחקר עיוני רחב ומשוכלל.

מאידך, חשיפה מוגברת לכלים מבוססי AI עלולה לפגוע בפיתוח של כישורים ידניים ואומנותיים מסורתיים; עלולה לפגוע ביצירתיות, כאשר הכלים מבצעים עבור התלמידים פעולות שהיו דורשות מהם מאמץ יצירתי; שימוש במשוב הניתן על ידי AI חסר יכולת להעריך היבטים רגשיים וסובייקטיביים של האומנות; לכן, שילוב AI בהוראת אומנות דורש לימוד של שימוש מושכל וביקורתי והכנה מעמיקה של המורה על מנת להפיק את המרב מהפוטנציאל שלה.

5. למידה השוואתית

למידה מתמקדת בהבנה והערכה של יצירות אומנות שונות תוך השוואה בין סגנונות, תקופות, תרבויות גישות אומנותיות, יצירות מקוריות ויצירות AI, טכניקות, חומרים, ומסרים חזותיים.

באמצעות ההשוואה, תלמידים יבינו כיצד הקשרים שונים משפיעים על היצירה, יעריכו את הייחודיות של יצירה או זרם אומנותי ויזהו השפעות אומנותיות לאורך ההיסטוריה. למידה זו מטפחת הבנה מעמיקה של האומנות כמדיום מתפתח ומשתנה תמידית.

6. למידה חוץ כיתתית

למידה בסביבה חדשה ולא פורמלית, כמו מוזיאונים, גלריות, סדנאות אמן והמרחב הציבורי מעוררת סקרנות ויוצרת למידה חווייתית המשלבת חוויה חושית ורגשית.

ביקורים במוזיאונים ובגלריות מספקים לתלמידים גישה ישירה לאומנות עכשווית, מסורתית והיסטורית; מפגש עם יצירות אומנות מקוריות מעורר השראה ומעניק לתלמידים הזדמנות להרגיש ולהתבונן בפרטים של העבודות בצורה שאי אפשר לחוות באופן דיגיטלי או מצולם;

מפגש עם אומנים מזמן למידה ממקור ראשון על תהליכי העבודה של האומן, מעמיק את ההבנה של התלמידים על התהליך היצירתי ומשמש מקור השראה; מאפשר לקיים דיאלוג, לשאול שאלות, לדון ברעיונות ולהבין את הבחירות האומנותיות של היוצר; מחזק את הקשר בין האומנות לחיים העכשוויים – כיצד פוליטיקה, חברה, טכנולוגיה וסביבה משפיעים על יצירת האומנות כיום; לעתים מפגשים עם יוצר מזמנים התנסות בסדנאות אומן בהן האומנים משמשים כמנטורים בתהליכי היצירה של התלמידים.

חשיפה ליצירות אומנות במרחב הציבורי, מספקת לתלמידים הזדמנות ללמוד על אומנות ככלי לביטוי אישי וחברתי ומעודדת אותם לחשוב על ההשפעה של אומנות על הסביבה שבה הם חיים. מחזקת את המודעות החברתית והתרבותית של התלמידים, ומעניקה להם כלים להבין את תפקיד האומנות בעיצוב חברה וקהילה.

7. התנסות חווייתית

התנסות חווייתית בלימודי אומנות מאפשרת התנסות ישירה ומוחשית ומגבירה את מעורבותם הרגשית והאישית של התלמידים. התנסות מעשית במגוון חומרים טכניקות וכלים מאפשרת לתלמידים לפתח הבנה עמוקה ומשמעותית של השפה החזותית ותהליכי היצירה. ההתנסות החווייתית מאפשרת לתלמידים לפתח שפה אישית ולבטא את עולמם הפנימי באופן אותנטי, תוך גיבוש זהותם האומנותית הייחודית.

8. למידה מבוססת פרויקטים / חקר

למידה מבוססת פרויקטים מאפשרת לתלמידים לעבוד על יצירה רחבת היקף לאורך זמן, תוך התנסות מעמיקה בתהליך של תכנון, ביצוע והערכה. בפרויקטים, התלמידים בוחרים נושא או רעיון שמעסיק אותם, חוקרים אותו לעומק על מנת לגבש תובנות, לפתח רעיון (קונספט) יצירתי ולתכנן את דרכי הביצוע. תהליך זה כולל גם קבלת החלטות, התמודדות עם אתגרים טכניים וקונספטואליים, חיפוש מקורות השראה ולימוד טכניקות חדשות. במהלך העבודה על הפרויקט, התלמידים נדרשים לחשוב בצורה ביקורתית ויצירתית, לפתור בעיות ולגלות אחריות אישית לכל שלב. סיום הפרויקט כולל שלב של הערכה עצמית ומשוב מהכיתה ומהמורה.

אחת הגישות בלמידה מבוססת פרויקטים היא גישת [ABR](#) - Art based Research. על פי גישה זו התלמידים יעבדו על יצירה תוך למידה עיונית ומחקרית של הנושא בו בחרו לעסוק. אינטגרציה זו בין היצירה למחקר תאפשר לקדם את מקצועיותם והתמחותם של התלמידים כיוצרים וחוקרים.

9. ביטוי לקול אישי וייחודי

אומנות היא תחום שבו כל התלמידים יכולים להביא לידי ביטוי את עולמם הפנימי לחקור את תחומי העניין שלהם ולפתח סגנון ייחודי. החופש לגלות ולנסות דרכי ביטוי וטכניקות שונות, לבדוק חומרים ולחקור רעיונות מגוונים מאפשר הרחבת רפרטואר הכלים היצירתיים וליצירתיות משמעותית ואותנטית.

10. פדגוגית סטודיו

מסגרת של שמונה הרגלי חשיבה לעבודה בסטודיו². היא כוללת:

- **להשתמש בכלים, חומרים, וטכניקות אומנותיות;**
- **להיות מעורבים ולהתמיד**
- **לדמיין מחשבתית את היצירה ושלביה**
- **לבטא - ללמוד ליצור יצירות המעבירות רעיון, תחושה או משמעות אישית**

² [Eight Studio Habits of Mind](#)

- **להבחין ולהתבונן במבט מעמיק מעבר ל"הסתכלות רגילה"**
- **לשקף (רפלקציה) – לקבל משוב ולתת משוב על עבודות יצירה.**
- **לחקור וללמוד מטעויות**
- **להבין את הקהילה האזמונתית לקיים אינטראקציה עם אמנים אחרים ובחברה.**

11. המורה כמנחה (מנטור)

המורים אינם מתפקדים רק כמקור ידע טכני או אקדמי, אלא גם כמנחים המעודדים חקירה אישית, חשיבה ביקורתית, ופיתוח קול אישי באזמונות.

המורים כמנטורים משמשים כדמות מכוונת ותומכת, המסוגלת לזהות את הפוטנציאל הייחודי של כל אחד מהתלמידים ולסייע במימוש; הם יוצרים סביבת למידה בטוחה ומעודדת, המאפשרת לתלמיד להתנסות, לטעות, ללמוד מטעויות ולצמוח מהן. ראו [אתיקה בחינוך](#) לאמנויות.

הערכה

תהליכי ההערכה הם חלק בלתי נפרד מתהליכי ההוראה-למידה. הם מזינים את תהליכי ההוראה-למידה ומשפיעים עליהם, תוך שהם מספקים ראיות לגבי תפקודי הלומדים ביחס לנושאי הלימוד. תהליכי הערכה מתייחסים להיבטים שונים: היבטים קוגניטיביים, כגון ידע ומיומנויות חשיבה קוגניטיביות; היבטים מעשיים כגון שימוש נכון בחומרים שונים ובטכניקות שונות; היבטים רגשיים, כגון מסוגלות עצמית והכוונה עצמית; והיבטים חברתיים, כגון היכולת לעבוד בצוות - לקבל החלטות ולבצע משימות באופן שיתופי בפרויקטים אומנותיים. בתהליך ההערכה יש לעשות שימוש בכלי הערכה מתאימים בהתאם ליעדי ההערכה. כדי להעניק תקפות להערכת ההישגים של הלומדים, חשוב להשתמש במגוון כלי הערכה ולהתאמה בין מטרות ההוראה-למידה לבין יעדי ההערכה אשר יחד יתנו מידע למכלול יעדיה.

באומנות ההערכה משלבת בין הערכה פנימית הכוללת **סדנה מעשית ועבודות חקר** ומהווה 50% מסך ההערכה של התלמידים, לבין הערכה חיצונית הכוללת **בחינה עיונית בתולדות האומנות והבנתה** ומהווה 50%.

הערכה פנימית. נעשית על ידי המורים, תוך התמקדות בתהליך היצירה, ביצירתיות, בשימוש מושכל בטכניקות, וביכולת התלמידים לבטא רעיונות חזותיים באופן מעמיק. הערכה זו כוללת ליווי אישי של התלמיד לאורך הפרויקט ועבודות החקר העיוניות, ומתן משוב שמטרתו לחזק את כישורי היצירה ולסייע לתלמיד לצמוח מבחינה מקצועית ואישית. **הערכה חיצונית.** נקבעת על ידי מבחן חיצוני המערך באמצעות קנה מידה אחיד ואובייקטיבי את הידע ההבנה התיאורטית של התלמידים, לצד היכולת לנתח יצירות אומנות. השילוב בין הערכה פנימית להערכה חיצונית מאפשר מדידה מאוזנת של היבטים מעשיים ועיוניים, ומבטיח שההערכה תהיה גם אישית ומעמיקה וגם אובייקטיבית ומבוקרת.

מסגרת ההבחנות

הבחינה (העיונית והמעשית) תתקיים בכיתה י"ב. הציון הסופי בתחום האומנות החזותית מורכב משקלול של 50% הערכה חיצונית - בחינת הבגרות העיונית, ו-50% הערכה חלופית פנימית בסדנה המעשית ובעבודות החקר העיוניות.

רכיבי הערכה חלופית פנימית - סדנה מעשית ועבודות חקר (50%)

כיתה י (10%)

- עבודת חקר - בחירה בין דיאלוג עם אומן או פרויקט אוצרות. החקר יתבצע בגישת [ABR](#) (ספר השראה, מחקר פעולה ורפלקציה).
- תיק עבודות (ישמר עד כיתה יב לצורך מתן ציון בכיתה יב).

כיתה י"א (20%)

- עבודת חקר - בנושא חתר באומנות הישראלית והמקומית. לימודי האומנות הישראלית יוערכו באמצעות מיומנויות הבעה בעל פה: [אורטוריום](#) - מעין דיבייט, המשכלל גם יכולות עמידה מול קהל [או](#), פודקסט, וולוג (Video Blog), פצ'ה קוצ'ה ועוד. (10%)
- פרויקט ארטיביזם - פיתוח, מימוש ותיעוד פרויקט ארטיביסטי בשיתוף הקהילה. (10%)
- תיק עבודות (יאסף עד כיתה יב לצורך מתן ציון בכיתה יב).

כיתה יב (70%)

- פרויקט גמר - [קישור למחווה](#), [מחווה לפרויקט גמר בשילוב בינה מלאכותית](#)
- תיק עבודות תלת שנתי - כיתות י"ב (סדנה)
- תערוכה אישית של התלמידים שתבטא יכולת חשיבה והעמקה ופיתוח קונספט, עיבוד רעיונות באופן מעשי וחומרי, בחירה אוצרותית המחברת בין אופן הצבת העבודות לרעיונות ולנושא התערוכה, כתיבת נייר עמדה המנסח את התהליך, הכוונות, הרעיונות והבחירה כפי שבאים לידי ביטוי בתערוכה.

מחווה להגשת פרויקט גמר

- 10% - קשר איכותי בין רעיון ותוכן לצורה (קונספט)
- 30% - ביטוי אסתטי עשיר ואיכותי
- 20% - רצינות, התמדה והשקעה – כולל הגשת פורטפוליו תלת שנתי
- 10% - מוטיבציה ואמביציה
- 15% - ראיון אישי בעת הגשת הפרויקט
- 15% - נייר עמדה המנמק את הפרויקט
- סה"כ – 100%

רכיבי הערכה חיצונית - בחינה עיונית בתולדות האומנות והבנתה (50%)

כיתה יב

בחינה מתוקשבת בתולדות האומנות והבנתה כוללת מגוון ביטויים חזותיים (ביניהם גם וידאו-ארט, פרפורמנס ועבודות סאונד) ויצירות של התלמידים שיועלו מבעוד מועד לענף מיועד.

שאלון הבחינה כולל את הנושאים:

1. ציר זמן וציר מרחב.
2. דיאלוג עם אומן או חקר אוצרות כולל תיעוד הפרויקט האומנותי המעשי בנושאים אלו.
3. אומנות ישראלית ומקומית.
4. ארטיביזם.

5. אומנות עכשווית בפרספקטיבה מולטימדיאלית.

6. מאמר או תיאוריה פרשנית

7. ביקור בתערוכה בארץ

- בכל נושאי הבחינה ישנה התייחסות לאופני ניתוח יצירה ושימוש בשפת האומנות.

אפשרויות להרחבת הלמידה - 5 יחידות לימוד נוספות

1. כתיבת עבודת גמר באומנות - עיוני או עיוני משולב מעשי ([הנחיות כתיבת עבודת גמר באומנות החזותית](#)).

2. רסיטל- סולו שואו חמש יחידות מבוססות אוצרות או תערוכה אישית מורחבת. מיועד לתלמידים מצטיינים בבתי ספר המעניקים תוספת שעות מעבר לשעות תקן הנדרשות ובאישור במפמ"ר.

3. אפשרות לצירוף קומה ב' – "אומנויות בינתחומי" (5 יח"ל נוספות).

ב. מפרט תכנים

רעיונות גדולים כיתות י-יב

1. האומנות החזותית מהווה כלי לחקר ולעיצוב הזהות האישית הלוקלית ותחושת השייכות לעולם, תוך פיתוח הקול הייחודי והביטוי היצירתי של כל אדם.
2. האומנות החזותית מספקת הזדמנויות לתובנות לגבי נקודות מבט, ערכים, מסורות, השקפות עולם וחוויית של אנשים ממגוון זמנים, מקומות ותרבויות.
3. אומנים לעתים קרובות מאתגרים את התפיסות החברתיות, המוסריות, הפוליטיות, הכלכליות, המדיניות המקובלות ומציגים נקודות מבט חדשות (הניתנות להבנה באמצעות השוואה עם התפיסות המסורתיות).
4. האומנות החזותית משתמשת בשפה ייחודית להעברת רעיונות, רגשות ופרספקטיבות ולתקשורת.
5. יצירות אומנות משפיעות ומושפעות מהעולם הסובב אותנו.
6. האומנויות יוצרות גשר המחבר בין חוויות אישיות לחוויות של אחרים, ומשמשות אמצעי לפיתוח אמפתיה והבנה עמוקה לנקודות מבט שונות ולחוויות אנושיות מגוונות.
7. צמיחה יצירתית דורשת סבלנות, מחשבה, התמדה, נכונות לקחת סיכונים ונכונות לנסות גישות חדשות.
8. יש בכוחה של האומנות להעלות מודעות לסוגיות חברתיות או סביבתיות. כאשר היא משלבת את הקהילה, היא משמשת כמרחב לשיתופי פעולה, מעצימה קולות מגוונים, ומייצרת מרחב לשינוי הרעיונות הגדולים מתאימים לנושאים הנלמדים בחטיבה עליונה. בתכנון תהליכי הוראה-למידה המורה יבחר את הרעיונות הגדולים הרלוונטיים ליחידה אותה הוא מלמד.

כיתה י - יחידה ראשונה

מטרות

המטרות המופיעות להלן נגזרות מתוך מטרות התוכנית הכלליות ומתייחסות לנושאים הנלמדים בכיתה י.

- הכרת המושגים משפת האומנות בעל פה ובכתב.
- שימוש באופן מושכל באמצעי המבע החזותי.
- הכרה של יצירות אומנות על ציר הזמן והמרחב במטרה לבחון ולאפיין יצירות מתקופות ומרחבים שונים, תרבויות, ערכים, גישות אומנותיות, סגנונות, יצירות מקוריות ויצירות AI, טכניקות, חומרים, ומסרים חזותיים.
- הבנה שקיימות השפעות תרבותיות שונות על האומנות העכשווית.
- הכרה של אמן נבחר ויצירותיו: בחינת הערכים, הרעיונות והטכניקות שלו.
- התנסות בטכניקות אומנותיות מגוונות כדי להרחיב את היכולת היצירתית ואת המיומנויות הטכניות והטכנולוגיות של התלמידים.
- התנסות ביצירת אומנות בהשראת תקופות שונות ומרחבים שונים (ציר זמן וציר מרחב)
- עיצוב תערוכה על פי עקרונות יסוד של בניית תערוכה (אוצרות).
- יצירת עבודת מחווה / דיאלוג עם יצירתו של אמן, תוך פיתוח רבדי משמעות חדשים המתכתבים עם היצירה המקורית ומעשירים את השיח האומנותי (דיאלוג עם אומן)
- פיתוח רגישות אסתטית סובלנות וקבלה של מגוון צורות ביטוי חזותיות בתרבויות שונות ולמורשת התרבותית של חברות שונות לאורך ההיסטוריה.

ידע – מיומנויות - ערכים

על פי תפיסת הלמידה יש לשלב בהוראה **ידע מיומנויות וערכים**. בטבלה שלהלן מוצגים הידע ודוגמאות לפעילות משלבת ידע ומיומנויות. ברשימת המטרות לעיל מופיעות גם מטרות ערכיות. המורה יוכל לשלב בהוראה **ערכים** נוספים שנגזרו מתוך תפיסת הלמידה המתחדשת והותאמו לתחום הדעת.

דוגמאות לפעילות משלבת ידע ומיומנויות	ידע
היבטים תוכניים • חשיבה ביקורתית ואוריינות דיגיטלית - ניתוח יצירות על פי מרכיבים חזותיים. - השוואה בין יצירות אומנות שנעשו בטכניקות שונות. - ניתוח יצירות העוסקות באותו נושא בסגנונות שונים ומתקופות שונות תוך היעזרות בכלי בינה מלאכותית. • אוריינות לשונית, חשיבה ביקורתית - כתיבת תיאור וניתוח יצירה, המסביר ומפרש אותה תוך שימוש בשפת האומנות. -	1. שפת האומנות החזותית היבטים צורניים • אמצעים אומנותיים: קו, צורה, צבע, אור וצל, מרקם, פרופורציות, פרספקטיבה, תפיסת חלל ומרחב, קומפוזיציה, תנועה • טכניקה: אופן השימוש בחומרים ובכלים. • סגנון: מאפיינים ייחודיים של אומן או זרם אומנותי. • חומרים: מגוון רחב של חומרים, מסורתיים וחדשניים. • דרכי מבע למשל: אידיאלי, אקספרסיבי, מופשט, קישוטי, נאיבי, סמלי, סכמתי, סוריאליסטי, ריאליסטי, נטורליסטי. היבטים תוכניים • רעיון: המסר או הנושא של היצירה. • רגשות: מגוון רחב של רגשות שהיצירה מעוררת. • פרשנות: עניין סובייקטיבי, תלוי בצופה. • דימויים וסמלים - הערה- יש ללמד את שפת האומנות באופן רציף בהקשר לכלל נושאי תכנית הלימודים (ולא במנותק מהם) וכחלק בלתי נפרד מהשיח האישי והביקורתי על אומנות.
• חשיבה ביקורתית: - תיאור, ניתוח ופרשנות של יצירות מתקופה נבחרת, זיהוי הייחודיות של התקופה ושל האומנים הפועלים בה.	2. <u>ציר הזמן באומנות</u>³ • האומנות הפרה-היסטורית • אומנות מצרים העתיקה

³ להרחבה היכנסו לקישור שבכותרת, נספח 1.

דוגמאות לפעילות משלבת ידע ומיומנויות	ידע
- השוואה בין שלוש יצירות מתקופות שונות העוסקות בנושא דומה (למשל יצירות שעוסקות בדמות האישה מתקופת מצרים העתיקה, הרנסנס והאומנות העכשווית). - השוואה בין יצירות מאותה תקופה ממרחבים שונים (למשל אומנות המאה ה-20 ביפן, דרום אמריקה ואיראן). - השוואה בין שלוש יצירות ממרחבים גיאוגרפים שונים העוסקות בנושא דומה (למשל דיוקן עצמי –בהודו, טורקיה וסודן). - בחינת אמצעי המבע החזותיים: קומפוזיציה, צבעים, חומרים, סמלים ועוד. - זיהוי השפעות גאוגרפיות, תרבותיות, חברתיות, פולחניות על היצירה. אוריינות לשונית: - זיהוי השפעות תרבויות והיסטוריות על הסגנון האומנותי של התקופה בעקבות השוואה מבוססת בין יצירות המבוססת על מקורות מידע שונים-	• אומנות בעת העתיקה - יוון ורומא • אומנות ימי הביניים: נוצרית מוקדמת, ביזנטית, רומנסקית וגותית. • אומנות הרנסנס • אומנות הבארוק • רוקוקו • ניאו קלאסיקה • רומנטיקה • ריאליזם • אומנות מודרנית • 3. <u>ציר המרחב באומנות</u>⁴ • אומנות מזרח תיכונית • אומנות אסיאתית • אומנות אפריקאית • אומנות אוקיינית • אומנות דרום אמריקאית • אומנות אמריקאית ילידית (אינדיאנית) הערה: ניתן לבחור יצירות אומנות מתרבויות אחרות.
• מיומנויות טכניות, אוריינות דיגיטליות וחשיבה יצירתית - התנסות באמצעי מבע חזותיים –סוגי קווים, משפחות צבעים, תכנון קומפוזיציות שונות, טקסטורה מימדים וכו' - התנסות בטכניקות: ציור, רישום, קולאז', פיסול, צילום ווידאו-ארט, ערבוב צבעים, הצללות, יציקות - התנסות בעיבוד תמונה בכלי בינה מלאכותית	סדנה

⁴ להרחבה היכנסו לקישור שבכותרת, נספח 2.

דוגמאות לפעילות משלבת ידע ומיומנויות	ידע
- התנסות במגוון חומרים כגון: צבעי אקריליק, צבעי שמן, עפרונות מסוגים שונים, ניירות מסוגים שונים, חמר, גבס, עץ, מתכת ועוד. - התנסות בדרכי מבע שונות- מריאליזם להפשטה - התנסות בטכנולוגיות דיגיטליות.	
היבטים תוכניים • אוריינות לשונית / אוריינות מידע / חשיבה ביקורתית/ חשיבה יצירתית/אוריינות דיגיטלית - בחירת נושא מרכזי לתערוכה. - בחירת עשר יצירות הקשורות לנושא - כתיבת פרטי יצירה, תיאור היצירה והקשר לנושא. - בניית תיק מחקר פיזי או דיגיטלי: איסוף מידע על נושא נבחר, כולל מאמרים, ביקורות אומנות וראיונות - עבודה בגישת ABR (מחברת השראה, הכוללת: מחקר פעולה ורפלקציה). - ניתוח מעמיק של שלוש מתוך עשר יצירות שנבחרו (התייחסות לשפת האומנות ולאמצעים אומנותיים כמו קומפוזיציה, צבע, חומרים, טכניקה, דימויים וסמלים). - כתיבת רציונל המסביר את בחירת הנושא, האומנים והיצירות ואת הבחירות האוצרותיות של התלמידים בעיצוב התערוכה: סוג החלל, צורתו, אופן מיקום היצירות, הטקסט ועוד.	הערה: יש לבחור באחד משני הנושאים: אוצרות (4) או דיאלוג עם אומן (5). 4. <u>חקר אוצרות</u>⁵ היבטים תוכניים אוצרות - מחקר תיאורטי: נושא, יצירות ואומנים רלוונטיים לנושא (על פי בחירת התלמיד)
• מיומנויות טכניות, אוריינות דיגיטלית וחשיבה יצירתית בבניית תערוכה	סדנה - אוצרות היבטים מעשיים – בניית תערוכה עיצוב תערוכות על פי עקרונות היסוד: ערך, צבע, איזון, קו, צורה וטקסטורה.

⁵ להרחבה היכנסו לקישור שבכותרת, נספח 3.

דוגמאות לפעילות משלבת ידע ומיומנויות	ידע
- תכנון המרחב ועיצובו: סידור יצירות בחלל באמצעות מודל או הדמיה דיגיטלית ותכנון שיקולי אוצרות המתייחסים לקריטריונים שונים כגון: צורתו של החלל, צבעים, תאורה, חומרים ומרקמים ואופן התלייה. - הכנת חומרים נלווים לתערוכה: כרזה, טקסט מרכזי לתערוכה, קטלוג. - עבודה במחברת השראה ABR: יצירת תיק עבודות בהתאם לפרקטיקת מחברת ההשראה (פיזי או דיגיטלי) על חקר אוצרות: נושא, מאמרים, ביקורות אומנות וראיונות, חקר על אומנים שיצירתם מתקשרת לנושא, ניתוח עשר יצירות הקשורות לנושא, טקסט המסביר את הרציונל לבחירת הנושא, האומנים והיצירות, תיאורים קצרים לכל יצירה, המדגישים את הקשר שלה לנושא התערוכה ורפלקציה אישית.	בניית מקט פיזי או דיגיטלי של חלל רצוי לתערוכה, הממקם בתוכו את יצירות האומנות כך שישקפו וימחישו את הרעיונות והנושא אותם שואפים להציג.
• חשיבה ביקורתית וחשיבה יצירתית - חקר על אומנית או אומן נבחרים, בחירה של חמש יצירות והעמקה בחקר ופרשנות של שלוש יצירות מתוכן. - ניתוח ופרשנות אומנותית של יצירות האומן. (ניתוח ע"פ אמצעים אומנותיים: קומפוזיציה, צבע, מרקם, דימויים וסמלים, מסר ועוד) וזיהוי השפעות תרבותיות, היסטוריות ואישיות על היצירות באמצעות מחברת השראה ABR • אוריינות מידע / אוריינות לשונית / חשיבה ביקורתית / אוריינות דיגיטלית - חקר הכולל: איתור מידע על חייו של האמן, הרקע החברתי וההשפעות המרכזיות עליו וזיהוי הקשרים בין הביוגרפיה של האומן לבין יצירותיו בעזרת בינה מלאכותית.	5. דיאלוג עם אומן⁶ היבטים תוכניים מחקר תיאורטי: • אומן • ביוגרפיה • מאפיינים סגנוניים של יצירות האומן כולל נושאים /סמלים/ טכניקות / אמצעי מבע אומנותיים • מאפייני התקופה

⁶ להרחבה היכנסו לקישור שבכותרת, נספח 4.

דוגמאות לפעילות משלבת ידע ומיומנויות	ידע
• חשיבה ביקורתית - השוואה בין יצירות שונות של האומן והתייחסות להתפתחות הביטוי היצירתי של האומן. • חשיבה ביקורתית / אוריינות מידע - איתור מידע על זרמים אומנותיים על אירועים היסטוריים ותופעות חברתיות וזיהוי השפעתם על האומן ויצירותיו. • אוריינות לשונית - כתיבת פרשנות אישית ליצירה: מתן ביטוי לאופן בו העבודה של התלמיד/ה מתייחסת ומגיבה ליצירה של האומן הנחקר. ABR: יצירת מחברת השראה – מחקר, פעולה, רפלקציה - פיזית או דיגיטלית שתכלול פרק השראה ופרק מחקר פעולה הכולל ניתוח יצירות, חקר הקשרים היסטוריים, יצירתיים ואומנותיים ורפלקציה אישית.	
• מיומנויות טכניות, אוריינות דיגיטלית, חשיבה ביקורתית וחשיבה יצירתית - יצירה בהשראת האומן: יצירה בהשראת מאפייני היצירה של האומן - כתיבה ביקורתית יצירתית המסבירה את הדיאלוג של התלמידים עם יצירותיו של האומן. - התנסות בטכניקות או חומרים שאפיינו את האמן הנחקר ויצירת עבודה חדשה, המשלבת את האלמנטים הללו עם פרשנות אישית. - התנסות בעיבוד תמונה בכלי בינה מלאכותית תוך שילוב מאפייני יצירתו של האומן ומאפיינים נוספים לבחירת התלמידים.	סדנה היבטים מעשיים יצירת עבודת מחווה/ דיאלוג עם האומן בעלת רבדי משמעות חדשים המתכתבים עם יצירת האומנות המקורית.

כיתה יא - יחידה שניה

מטרות

המטרות המופיעות להלן נגזרות מתוך מטרות התוכנית הכלליות ומתייחסות לנושאים הנלמדים בכיתה יא.

- הכרה של התפתחות האומנות הישראלית והמורשת התרבותית המקומית על פני העשורים השונים וזיהוי ביטויים של הזיכרון הקולקטיבי הישראלי, תוך התמקדות בהיבטים תרבותיים, חברתיים והיסטוריים המשתקפים ביצירות.
- פיתוח הבנת מקומה של האומנות הישראלית בהקשר גלובלי, תוך זיהוי הזיקות וההשפעות של האומנות הבינלאומית עליה.
- הכרה של יצירות ישראליות תוך אפיון הערכים והזהויות המשתקפים בהן.
- העמקת ההיכרות עם תהליכי יצירה וטכניקות ייחודיות באומנות הישראלית.
- טיפוח תחושת הזהות והשייכות וחיזוק הקשר עם העולם התרבותי והאומנותי המקומי באמצעות עידוד הזיקה לאומנות ישראלית
- הבנה שבכוחה של האומנות טמון פוטנציאל להוביל שינויים חברתיים/ פוליטיים / סביבתיים ואחרים.
- חקירת הדרכים שבהן אומנים משתמשים ביצירותיהם כדי להשפיע על המציאות ולעלות למודעות נושאים שעל סדר היום הציבורי במטרה לעודד את התלמידים לקחת חלק במיזמים אומנותיים שמטרתם להניע שינוי פוליטי חברתי סביבתי או אידיאולוגי.
- תכנון וביצוע פרויקט אומנותי בקהילה, במטרה להוביל לשינוי חברתי, פוליטי או סביבתי (ארטיביזם).

ידע – מיומנויות - ערכים

על פי תפיסת הלמידה יש לשלב בהוראה **ידע מיומנויות וערכים**. בטבלה שלהלן מוצגים הידע ודוגמאות לפעילות משלבת ידע ומיומנויות. ברשימת המטרות לעיל מופיעות גם מטרות ערכיות. המורה יוכל לשלב בהוראה **ערכים** נוספים שנגזרו מתוך תפיסת הלמידה המתחדשת והותאמו לתחום הדעת.

דוגמאות לפעילות משלבת ידע ומיומנויות	ידע
• אוריינות מידע ואוריינות דיגיטלית - הפקת מידע ממקורות שונים כתובים וממוחשבים בנושא הרצף ההיסטורי של האומנות הישראלית מתקופת בצלאל עד ימינו, והצגת המאפיינים של כל עשור. • חשיבה ביקורתית - השוואה בין אומנות מקומית לאומנות בינלאומית באמצעות נושא חתך והתייחסות לזירות השונות: חברתית, פוליטית, אישית, תרבותית ועוד. - ניתוח סוגיה המציגה דילמה, תוך התייחסות למאפייני התקופה, ולמאפיינים הסגנוניים של האומן. • חשיבה ביקורתית, חשיבה יצירתית' אוריינות מידע, התנהלות חברתית - בחירה של יצירות אומנות משלושה עשורים (לפחות שתי יצירות מכל עשור) העוסקות בנושא חתך אחד, - ניתוח היצירות שנבחרו בהקשר של דילמות חברתיות וקונפליקטים שעולים מתוך העשורים שנבחרו (לדוגמה: מאבק לצדק חברתי – כיצד האומנים עוסקים בנושאים של גזענות, עוני, זהות, תרבות ושייכות). - שימוש בשפת האומנות לדוגמה: קומפוזיציה, צבע, סגנון, סמלים, דימויים, מסר ועוד. - חקר השוואתי על אומנים שיצירתם מתקשרת לנושא או לדילמה. - בניית תיק מחקר דיגיטלי: איסוף מידע על נושא נבחר, כולל מאמרים, ביקורות אומנות וראיונות.	1. <u>אומנות ישראלית</u>⁷ • אומנות ישראלית על ציר הזמן במאות ה-20-21: - 1906-1929 - תקופת בצלאל: ניסוח שפה אומנותית ייחודית למקום ולזהות הציונית-יהודית. - שנות ה-20 - הציור הארץ-ישראלי והמעבר מירושלים לתל-אביב. - שנות ה-30 - אופקים חדשים: התחלה של הפשטה. - שנות ה-40 - אומנות כנענית: חזרה למקורות קדומים מתקופת המקרא והשפעות סגנוניות של עמי האזור. - שנות ה-50 - הריאליזם הסוציאליסטי מול ציור מופשט. - שנות ה-60 - בין מופשט לדימוי פיגורטיבי. - שנות ה-70 - אומנות מושגית: מינימליזם מופשט ודלות החומר. - שנות ה-80 - המפנה הפוסט-מודרני: התקבלות מדיום הצילום ופוליטיקת הזהויות. - שנות ה-90 - פלורליזם אומנותי: זהות מגדר ופוליטיקה. - אומנות ישראלית עכשווית. • השפעות הדדיות בין חברה ופוליטיקה לבין האומנות הישראלית בתקופות שונות. • השפעות של מגמות וזרמים בינלאומיים באומנות על האומנות הישראלית • מחקר השוואתי בין שש יצירות משלושה עשורים באומנות ישראלית (שתי יצירות מכל עשור נבחר) היבטים תוכניים מחקר תיאורטי: דילמה, נושא חתך, יצירות ואומנים רלוונטיים.

⁷ להרחבה היכנסו לקישור שבכותרת, נספח 5

- כתיבת טקסט המסביר את הרציונל לבחירת הנושא, האומנים והיצירות. - כתיבת תיאור קצר לכל יצירה, המדגיש את הקשר שלה לנושא הנבחר. - הצגת הניתוח ההשוואתי בצורה דבורה מול קהל. - הצגה של הסוגייה הנחקרת (לדוגמה אומנות מחאה, דימוי הדגל, שילוב ביוגרפיה ביצירה ועוד) במגוון דרכים לדוגמה: דיבייט, מרתון הרצאות קצרות, (פצ'ה קוצ'ה), פודקסט, יום שיא. - שימוש מושכל בכלי בינה מלאכותית מותאמים מבוססים טקסט וסאונד ליצירת פודקסט או מצגת מלווה סאונד להצגת תוצאות המחקר - יצירת פודקאסט/מצגת שמתמקד בדיון ביצירות אמנות תוך שימוש בכלי בינה מלאכותית	אירוע שיא : <u>אורטורים</u>. מקבץ הרצאות שיאפשר לכלל התלמידים חשיפה למגוון רחב של יצירות ועשורים שיציגו התלמידים במסגרת האירוע הבית ספרי.
• חשיבה יצירתית, חשיבה ביקורתית - התנסות בתרגילי הצבה בחלל: היחס בין האובייקט האומנותי לסביבתו, יחס בין עבודות והיחס בין הצופה ליצירת האומנות. - חיבור בין מספר סוגי מדיה - בדיקה וניסוי של הגוף ככלי להבעה, יחסי גוף וחלל, תנועה סאונד	סדנה - היבטים מעשיים שיכלול מדיה - מיצב ועבודה בחלל, מייצג, עבודות סאונד ועוד. פיתוח תרגילי נושא.
• חשיבה ביקורתית - ניתוח של יצירות אומנות ארטיביסטיות וזיהוי של מאפייני הארטיביזם ביצירות. • אוריינות מידע - איסוף מידע בנושא יצירות ארטיביסטיות והשפעתן על הסוגיות שבגינן נוצרה אומנות זו. • אוריינות מידע, חשיבה ביקורתית, התנהלות חברתית - חקר יצירות אומנות ארטיביסטיות על פי תקופות: זיהוי אירועים חברתיים ופוליטיים משמעותיים באותה תקופה וניתוח המסר של יצירות ארטיביסטיות בולטות בזיקה לאירועים מרכזיים. (מוצע לחלק	2. <u>ארטיביזם</u>⁸ היבטים תכניים • מאפייני ארטיביזם - שילוב בין אומנות ואקטיביזם, אומנות בשיתוף הקהילה במטרה לייצר שינוי חברתי. - יצירת אומנות המתייחסת לתופעות חברתיות, אי-צדק, או עוולות במטרה להוביל לשינוי חברתי, פוליטי או סביבתי. - שימוש באמצעים חזותיים ואומנותיים על מנת להעביר מסרים לקהלים רחבים. - מעורבות של קהילות, קבוצות או יחידים בתהליך היצירה במטרה לקדם שינוי מעשי. - יצירה והצגה של עבודות אומנות במרחבים ציבוריים.

⁸ להרחבה, היכנסו לקישור שבכותרת, נספח 6.

את הכיתה לקבוצות עבודה, כל קבוצה תחקור תקופה מסוימת ותשתף את האחרות בממצאים). • אוריינות לשונית, חשיבה ביקורתית - כתיבת נייר עמדה המשלב חשיבה ביקורתית ועמדה אישית, המשווה בין שתי יצירות ארטיביסטיות לדוגמה: יצירות שנוצרו על ידי אמנים שונים מאותה תקופה; יצירות ארטיביסטיות מתקופות שונות המבקרות את אותה סוגיה (צדק חברתי, קיימות); יצירות שונות שנעשו ע"י אותו אומן.	- שילוב מדיומים כמו ציור, פיסול, וידאו, פרפורמנס או דיגיטל. - שילוב בין אומנות לבין תחומים כמו סוציולוגיה, פוליטיקה, תקשורת ואקולוגיה. • התפתחות ארטיביזם לאורך השנים • אמנים ויצירות ארטיביסטיות בארץ ובעולם • היבטים אתיים וחוקיים של ארטיביזם - גבולות חופש הביטוי - אתגרים משפטיים
• מיומנויות טכניות וחשיבה יצירתית וחשיבה ביקורתית - בחירה וחקירה של נושא פוליטי / חברתי / סביבתי / אחר רלוונטי ואקטואלי לדוגמה: אלימות בחברה, היחס לאחר, יחסי חילונים דתיים, היכרות בין תרבויות שונות, שינוי אקלים ועוד. - פנייה לגורמים רלוונטיים (רצוי מהקהילה הקרובה לבית הספר) להיכרות ולשותפות בפרויקט. - בחירת טכניקה ליצירת תגובה אומנותית לנושא ומימוש בשיתוף עם הגורמים הנבחרים בקהילה (ציור, גרפיטי, צילום, וידאו ארט). - ארגון תערוכה או מיזם כיתתי ארטיביסטי: בחירת המרחב הציבורי להצגת התערוכה הארטיביסטית או הפעולה או האירוע הארטיביסטי. - עריכת סקר בקרב מבקרים בתערוכה במטרה לבחון שינוי עמדות (מדידת אימפקט).	סדנה: היבטים מעשיים – פרויקט ארטיביסטי תכנון וביצוע פרויקט אומנות בשיתוף הקהילה במטרה להוביל להיכרות, מודעות חברתית ושינוי חברתי, או פוליטי או סביבתי.

כיתה יב - יחידה שלישית

מטרות

המטרות המופיעות להלן נגזרות מתוך מטרות התוכנית הכלליות ומתייחסות לנושאים הנלמדים בכיתה יב.

- הכרה וניתוח של יצירות אומנות עכשוויות ישראליות ובינלאומיות שיש בהן ביטוי למספר **מדיה** ו/או למספר תחומי דעת.
- הבנת הקשר בין יצירות אומנות מולטימודלית, בין-תחומית ורב תחומית להקשרים תרבותיים וחברתיים.
- עידוד חשיבה בינתחומית והבנת ההשפעה של דיסציפלינות שונות על האומנות העכשווית בארץ ובעולם.
- ניתוח של יצירות אומנות עכשוויות המשלבות בתוכן אומנויות שונות והבנת שיקולי הבחירה להשתמש במאפיינים של אומנויות אלו (תיאטרון, מחול, מוסיקה וקולנוע) ביצירת האומנות החזותית.
- העמקת ההבנה של המאפיינים המרכזיים של אומנות עכשווית וזיהוי השפעת השילוב בין מדיומים מסורתיים לטכנולוגיות חדשות.
- הבנה של החשיבות האינטראקטיביות ביצירת אומנות המאפשרת מעורבות פעילה של הצופים ושינויים ביצירה.
- פיתוח חשיבה ביקורתית על תפקיד מוסדות האומנות המסורתיים וחקירת דרכים חדשניות להצגת יצירות אומנות ולהפצתן, בדגש על השפעת המדיה הדיגיטלית.
- טיפוח מודעות לתפקיד האומנות בהעלאת סוגיות חברתיות, פוליטיות וסביבתיות
- התנסות בטכניקות אומנות מולטימודלית, בין-תחומית כדי להרחיב את היכולת היצירתית.
- פיתוח רעיון ומימושו לכדי תערוכה על פי עקרונות יסוד של בניית תערוכה (פרויקט גמר).
- טיפוח פתיחות מחשבתית וצורות ביטוי מגוונות בתהליך היצירה.

ידע – מיומנויות - ערכים

על פי תפיסת הלמידה יש לשלב בהוראה **ידע מיומנויות וערכים**. בטבלה שלהלן מוצגים הידע ודוגמאות לפעילות משלבת ידע ומיומנויות. ברשימת המטרות לעיל מופיעות גם מטרות ערכיות. המורה יוכל לשלב בהוראה **ערכים** נוספים שנגזרו מתוך תפיסת הלמידה המתחדשת והותאמו לתחום הדעת.

דוגמאות לפעילות משלבת ידע ומיומנויות	ידע
• חשיבה ביקורתית - חקר יצירות המשלבות מספר מדיה בעבודה אחת: סאונד, הקרנות וידאו, ציור, פיסול, ועוד. - חקר יצירות המשלבות טכניקות מסורתיות לצד טכניקות חדשות, זיהוי האינטראקציה בין רכיבי המדיה. - חקר יצירות של אומנים המדגימות טשטוש גבולות בין אומנות לתחומי דעת אחרים וזיהוי תרומת האומנות לדיסציפלינות האחרות. - בחירה וניתוח של 3 יצירות עכשוויות מולטימדיאליות: זיהוי ההקשר שבהן נוצרו ויחסי הגומלין בין המדיה והתחומים השונים. - השוואה בין יצירות אומנות מסורתיות ליצירות אומנות עכשוויות בין-תחומיות ומולטימדיאליות תוך התייחסות לנושאים, למרכיבי השפה האומנותית השימוש בחומרים ובטכנולוגיות חדשות והשפעתם של כל אלה על הבנת היצירה. • חשיבה יצירתית, חשיבה ביקורתית, אוריינות דיגיטלית - יצירת דיאלוג בין יוצר אומנות מסורתית לבין יוצר אומנות עכשוויות בין-תחומיות ומולטימדיאליות באמצעות כלי בינה מלאכותית, תוך התייחסות לנושאים, לשימוש בחומרים ולהשפעות פנים אומנותיות או חברתיות תרבותיות. • אוריינות לשונית, חשיבה ביקורתית - יצירת מילון מושגים: איתור מושגים מורכבים במאמר או בתיאוריה הנבחרת וכתובת פירוש אודותם.	1. אומנות עכשווית בפרספקטיבה מולטימדיאלית, בין-תחומית⁹ • מאפיינים - טשטוש גבולות בין דיסציפלינות – פעילות במרחב בינתחומי שבו אומנים חוקרים נושאים דיסציפלינריים. - הפעלה רב-חושית - אינטראקטיביות ומעורבות של הצופים בתהליך היצירה ובשינויה. - שילוב מדיומים מסורתיים עם טכנולוגיות חדשות. - גלוקליזציה - שילוב בין פרספקטיבה מקומית לגלובלית ליצירת דיאלוג. - שילוב בין חומר פיזי לבין מידע דיגיטלי - מבט ביקורתי על מוסדות אומנות מסורתיים והצעה של מודלים חדשים להצגת אומנות ולהפצתה. 2. מאמר או תיאוריה פרשנית¹⁰ - בחירה בין מאמר או תיאוריה פרשנית הנקבעים עי הפיקוח ומתחלפים כל 3 שנים.

⁹ להרחבה, היכנסו לקישור בכותרת, נספח 7

¹⁰ להרחבה, היכנסו לקישור בכותרת, נספח 8

דוגמאות לפעילות משלבת ידע ומיומנויות	ידע
- כתיבה ביקורתית או פואטית קצרה כתגובה למאמר או לתיאוריה הפרשנית. - ניתוח שתי יצירות אומנות לבחירת התלמידים מכל תקופה מקום ומדיום באמצעות תיאוריה נבחרת. - ניתוח המאמר הנבחר על פי קריטריונים: חלוקה ליחידות נושא קטנות. חילוץ רעיונות מרכזיים, הצגת דוגמאות ליצירות אומנות מייצגות "המשוחחות" עם חלקי המאמר השונים.	
מיומנויות טכניות, אוריינות דיגיטלית וחשיבה יצירתית בבניית תערוכה שלבי העבודה להקמת פרויקט גמר אישי מסכם - תערוכה - בחירת נושא (נושא / חומר או טכניקה / הרחבה של פרויקט שנעשה בכיתה יא) - חקר הנושא ופיתוח למכלול יצירות בסדנה בשילוב כלי מחקר חדשים ובינה מלאכותית. - אוצרות - תכנון חלל התערוכה (בחירת מקום, הצבת היצירות בחלל נבחר) תוך שימוש בתוכנות ואפליקציות שעוסקות בעיצוב חלל בתלת-מימד. - הדפסת טקסטים נלווים - הצהרת אומן (דף עמדה), כותרות (ליילבלים), הכנת הזמנות ופרסום התערוכה במדיות שונות. - בניית תערוכה בחלל הנבחר. - אירוע פתיחה והנחיית מבקרים (שיח גלריה, הרצאה על העבודות). - כתיבת מסמך המתאר את התהליך, הכוונות, הרעיונות והבחירה כפי שבאים לידי ביטוי בתערוכה, משוב ורפלקציה אישית על התהליך.	3. פרויקט גמר אישי מסכם – תערוכה קישור למחווה פרויקט גמר

ג. נספחים

נספח 1: ציר הזמן באומנות

לימוד ציר הזמן של תולדות האומנות הוא כלי רב ערך המקל על הבנת התקדמות הציוויליזציה האנושית באופן כרונולוגי לאורך ההיסטוריה. לימוד האומנות בתקופות שונות, מהפרהיסטוריה ועד ימינו מבהיר את הדרכים שבהן הביטוי האומנותי משקף ומשפיע על נורמות חברתיות, אידיאולוגיות פוליטיות ונקודות מבט פילוסופיות.

הוראת ציר הזמן של תולדות האומנות המערבית תשמש בסיס להבנת הזיקה ההשוואתית בין אומנות העבר לאומנות בת זמננו ותייצר בסיס רחב להיכרות עם מגוון התקופות ההיסטוריות. היכרות זו תייצר הבנה של התפתחות תולדות הדימוי האומנותי, תוך התייחסות לנקודת המבט של ייצוג המציאות מחד, וההשפעות התרבותיות של המציאות על הציור, הפיסול, האדריכלות והמדיה הנוספים מאידך, לאורך התקופות השונות באומנות המערבית.

המורים יחשפו את התלמידים לציר הזמן ברצף הכרונולוגי של התקופות ויבחרו יצירה אחת או יותר להדגמת מאפייני כל תקופה (או שלוש יצירות ממדיומים שונים: ציור, פיסול, אדריכלות, צילום, וידאו ארט, פרפורמנס וכד'). ניתן ללמד את ציר הזמן על פי נושא חתך או לחילופין באופן לינארי באמצעות מספר יצירות מייצגות. בשני המקרים לא מדובר בהעמקה בתקופה אלא ב"תפריט טעימות".

ציר הזמן

1. האומנות הפרה-היסטורית: מתייחסת לאומנות שנוצרה בתרבויות פרה-היסטוריות עד לתקופת התפתחות הכתב. אומנות זו נועדה לצורכי פולחן ומאגיה למשל: ציורי מערות בלסקו, צלמיות פריזון כמו ונוס מוילנדורף ועוד.
2. אומנות מצרים העתיקה (3000-600 לפנה"ס): אומנות מונומנטלית שהתמקדה בהאדרת שמם וכוחם של הפרעונים וקשורה לפולחן המוות ולחיים בעולם הבא לאחר המוות. זוהי אומנות המבוססת על חוקים וקאנון צורני. עקרון מרכזי הוא שלמות ונצחיות כפי שניתן לראות למשל בפסלו של המלך פרעה חפרן או פסל הספינקס שבגיזה.
3. אומנות בעת העתיקה - יוון ורומא (מאה 8 לפנה"ס - מאה 4 לספירה) העניקו לתרבות העולם המערבי את יסודות האומנות: ציור, פיסול ואדריכלות. בתקופה זו גיבשו תרבויות יוון ורומא שפה חזותית, מוטיבים אומנותיים ושיח תיאורטי, המשקפים את המארג החברתי. ביוון העתיקה בלטו תמות כגון: הגדרת האנושי, היחס לאלים, המתח שבין היפה ומעוות, האומנות כמימזיס (חיקוי), הטעיית העין (משחקי אשליה), ועוד. רומא העתיקה העלתה סוגיות הקשורות בנצחיות, כוח, טכניקות בניה חדשניות, האדרת הקיסרות והשלטון.
4. אומנות ימי הביניים: התקיימה החל משלהי האימפריה הרומית ועד לתחילת הרנסנס. את אומנות ימי הביניים נהוג לחלק למספר תקופות משנה: אומנות נוצרית מוקדמת, האומנות הביזנטית, האומנות הרומנסקית והאומנות הגותית. בתקופה זו היתה נסיגה מחיי המציאות הקשים, לעולם של

רוחניות ודימויים המתמקדים באיקונוגרפיה נוצרית. התקופה מתרחקת מייצוג אשלייתי ומתאפיינת באומנות סכמטית, תפיסת חלל שטוחה, קיפאון, סטיות ועוד.

5. אומנות הרנסנס: התקיימה בין המאות 14-16 לספירה. הרנסנס פירשו *לידה מחדש* של תרבויות יוון ורומא העתיקות. כמושג היסטורי, מציין הרנסנס תהליך של התחדשות תרבותית, שהתרחש תחילה באיטליה ואח"כ בעולם המערבי כולו. תקופת הרנסנס מבשרת חזרה לתפיסות הומניסטיות, ששמות את האדם במרכז ומעודדות השכלה וחינוך, הרחבת אופקים, שימת דגש על חיי האדם עלי אדמות כלא פחות חשובים מחייו אחרי המוות ועוד. בתקופת זו התפתחו טכניקות ורעיונות גדולים, כגון המצאת הפרספקטיבה המדעית והאווירית, שילוב מחקר מדעי עם יצירת האומנות, התאגדות האמנים בגילדות ושינוי במעמדו של האמן, אשר נתפס כאיש אשכולות.
 6. אומנות הבארוק: סגנון אשר שלט באירופה מסוף המאה ה-16 ועד תחילת המאה ה-18, שהושפע ממתחים שהתגלעו בין הכנסייה הקתולית והכנסייה הפרוטסטנטית. הבארוק האיטלקי שימש בעיקר ככלי של הכנסייה הקתולית, על מנת להחזיר את המאמינים לחיקה. המונח *בארוק* מקורו במילה הפורטוגזית Baroco שמשמעותה פנינה גולמית שאינה מלוטשת. בניגוד לסגנון הרנסנס, האומנות בתקופת הבארוק התאפיינה בניגודים חריפים למשל במשחקי אור וצל - קיארוסקורו, שימוש בחומרים מגוונים ומנקרי עיניים, קומפוזיציות מורכבות, תנועה ודרמה, תיאטרליות, פניה אל הרגש וניסיון למשוך ולשבות את לב הקהל.
 7. רוקוקו: תנועה אומנותית וסגנונית שהתפתחה לאורך המאה ה-18 ועד המהפכה הצרפתית. הרוקוקו יצא כתגובת נגד לנוקשות ולדרמה שאפיינו את סגנון הבארוק. אומני הרוקוקו נקטו בגישה משחקית ועליזה, תוך שימוש בצבעי פסטל, זהב ועיצובים א-סימטריים. הסגנון הציג את אורח חיי האצולה והמלוכה באירופה, ושיקף את אורח החיים הנהנתני והדקדנטי שלהם.
 8. ניאו קלאסיקה: כינוי של סגנון אומנות שרווח בצרפת החל מהמהפכה הצרפתית ועד המחצית הראשונה של המאה ה-19. האומנות הניאו קלאסית הושפעה מרעיונות המהפכה הצרפתית - חופש, שוויון ואחוה, והתאפיינה ברוח פטריוטית ונאמנות למדינה בהתאם לחזון המהפכה. הסגנון האומנותי בתקופה זו הושפע מהאומנות הקלאסית ועקרונותיה כגון: סימטריות, איזון, סטואיות, פלטת צבעים מצומצמת, דגש על אירועים היסטוריים ושימוש בסמלים ומיתוסים מהעבר הקלאסי.
 9. רומנטיקה: תנועה אינטלקטואלית ואומנותית שהתפתחה באירופה בשלהי המאה ה-18 ועד תחילת המאה ה-19. הרומנטיקנים יצאו נגד רוחה של תנועה הנאורות והניאו קלאסיקה, והדגישו את האישי, הפרטיקולרי החד-פעמיות והאותנטיות שבאדם. זהו סגנון ששם דגש על הטבע האינסופי והנשגב, אמונה דתית ולאומיות, דמויות שוליים בחברה ועוד. הנושאים הרומנטיים עוסקים במהות הקיום האנושי, יצרים אפלים ועוצמתם של הטכנולוגיה והטבע, אל מול האדם חסר האונים כנגדם. סגנונם משתנה ומגוון מאמן לאמן, אך ניתן להבחין ביצירות רבות בנגיעות צבע כתמיות ואקספרסיביות.
 10. ריאליזם: זרם אומנותי שהופיע באמצע המאה ה-19, המתאר את החיים כפי שהם, תוך התייחסות ביקורתית לחיים המודרניים, ובמקביל מתן תשומת לב למעמד הנמוך, פשוטי העם והחיים היומיומיים. הריאליזם מגיב לעוולות בחברה, כתוצר של המהפכה התעשייתית: ניצול מעמד הפועלים והיעדר תנאים סוציאליים, מערכת המשפט המושחתת, אספני האומנות והמעמד הגבוה ועוד.
- יש להבחין בין הריאליזם כזרם, לבין כסגנון אומנותי המבקש לחקות מציאות.**

11. אומנות מודרנית: כינוי לאומנות שנוצרה משלהי המאה ה-19 ועד לשנות ה-60 של המאה ה-20. האומנות המודרנית מתאפיינת בניסיונות חדשניים להצגת העולם באופן שאינו נטורליסטי, בעקבות המצאת המצלמה. האומנות המודרנית מגיבה להתפתחויות טכנולוגיות, המצאות ורעיונות חדשים, ומונעת מתוך אידאולוגיות ואמיתות, המעוגנות במניפסטים (מנשרים).
בתוך כך, ניתן לזהות תהליכים של הפשטה, ניסיונות לייצוג חדש של המציאות, תנועות אוונגרד (תנועות חדשניות, מהפכניות, שהקדימו את זמנן), אומנות לשם אומנות, טכניקות וסוגי מדיה חדשים כגון: שכפול שעתוק, רדי מייד, אומנות וידאו ועוד.

להלן הזרמים המרכזיים באומנות המודרנית, הפוסט מודרנית והעכשווית:

- א. סוף המאה ה-19 – עד שנות ה-50 של המאה ה-20: אימפרסיוניזם, פוסט-אימפרסיוניזם, פוביזם, קוביזם, אקספרסיוניזם, סוריאליזם, דאדא, פוטוריזם, מופשט גיאומטרי ומופשט אקספרסיבי.
- ב. 1950-1970 לערך: המעבר לאמריקה: אקספרסיוניזם מופשט (אסכולת ניו יורק), פופ-ארט, אומנות מושגית, מינימליזם, אומנות אדמה, אומנות גוף.
- ג. פוסט-מודרניזם ואומנות עכשווית: 1980 לערך ועד היום (החל מ-1970 נעשה מהלך הדרגתי שבו לצד מגמות מודרניסטיות מאוחרות מתחילים להופיע יסודות פוסטמודרניים). הפוסט-מודרניזם הוא מונח המציין מגמות פילוסופיות, חברתיות ותרבותיות רחבות, המציגות גישה ספקנית כלפי האידיאולוגיות והנרטיבים הגדולים של האומנות המודרנית. הפוסט-מודרניזם מאופיין באירוניה, האמת כמושג יחסי, ריבוי אמיתות, טשטוש בין תרבות גבוהה לנמוכה, טשטוש בין תחומי החיים לאומנות, טשטוש בין זמן ומרחב. נושאים רווחים בסגנון זה הן: הציור הרע, קיטש, סימולקרה ופסטיש (רעיון אומנותי המבוסס על החיקוי כחסר מקור), שעתוק טכני, אומנות פוליטית, זהויות ומגדרים, אומנות פמיניסטית, אומנות מחשב, אומנות ניו-מדיה, מות המחבר, מות הסובייקט, פלורליזם וריבוי קולות, דחיית הרצף ההיסטורי ועוד.

נספח 2: ציר מרחב

התלמידים ילמדו בפרק זה כהמשך לציר הזמן ומתוך הבנה שיש ליצור תיקון ביחס לקאנון המערבי ששלט באופן בלעדי בשיח האומנות ולהכיר יצירות אומנות ממרחבים שונים ומגוונים. הלמידה תתבצע בקבוצות ותייצר השוואה בין שלוש יצירות סביב נושא מאחד משלושה מרחבים שונים. ההשוואה יכולה לייצר דיאלוג גם עם פרק ההשוואה של ציר הזמן. דוגמאות למרחבים אפשריים:

- **יפן:** אמנות יפנית מתאפיינת באסתטיקה של פשטות, הרמוניה עם הטבע, קווים נקיים ומינימליזם. בולטים תחומי האורגמי, ציור דיו (סומי-אה) ואמנות הזן.
- **סין:** הדגש באמנות הסינית הוא על הרוחניות, סימבוליקה והרמוניה בין אדם לטבע, עם מסורת עשירה של קליגרפיה, ציור נוף ומניאטורות.
- **הודו:** אמנות הודית שופעת צבע, דימויים מיתולוגיים, דתניים וסמליים. נפוצה עבודת פיסול מורכבת, ציורי מיניאטורות ועיטור אדריכלי מרשים.
- **איראן:** באמנות האיראנית בולטת המסורת האסלאמית של עיטור גאומטרי, קליגרפיה, פרספקטיבה דקורטיבית ומיניאטורות מהודרות.
- **תורכיה:** מאופיינת בהשפעות אסלאמיות-עות'מאניות – במיוחד בעיטור גאומטרי, אריחים מצוירים, קליגרפיה, שטיחים וטקסטיל.
- **אפריקה:** האמנות האפריקאית מגוונת מאוד וכוללת מסכות, פסלים, בדים, וטקסים חזותיים, לרוב עם הקשר קהילתי, סמלי ורוחני.
- **דרום אמריקה:** אמנות ילידית עשירה בדימויים מהטבע, עבודות קרמיקה, טקסטיל ופיסול, עם דגש על זהות קולקטיבית, מיתוסים וזיכרון תרבותי.

נספח 3: חקר אוצרות

התלמידים יבחרו עשר יצירות אומנות שמתייחסות לנושא מאחד.

התלמידים יחקרו וינתחו את יצירות האומנות, ויפרטו לעומק על שלוש מתוכן. במחקר יתארו את היצירות, ינתחו את האמצעים האומנותיים וידגישו כיצד הם מבטאים את הנושא והמסר.

התלמידים יעצבו מרחב תצוגה מתאים – כמקט (דגם) פיזי או דיגיטלי. תהליך זה ילווה בהתנסות ושימוש בכלים דיגיטליים שונים, כגון אפליקציות וכלי בינה מלאכותית המדמים חלל תלת-ממדי כך שיסייעו בעיצוב חלל התערוכה.

התלמידים יתייחסו לשיקולי אוצרות באופן הצבת היצירות בחלל וידעו להסביר את בחירותיהם.

התלמידים ידעו להסביר מדוע בחרו את הנושא ואת היצירות שבחרו, כיצד מתבטא הנושא שבחרו ביצירות השונות, מה מאפייני היצירות שנבחרו, אילו הקשרים רעיוניים קיימים בין היצירות לבין עצמן לאור הנושא הכללי של התערוכה ומה היו שיקולי האוצרות בבחירה ובעיצוב של החלל.

נספח 4: דיאלוג עם אומן

בפרויקט זה המורים העיוניים ינחו את התלמידים בעבודת החקר העיונית, יקשיבו לכיוון החקר אליו שואפים התלמידים ויפנו למקורות מידע או להיבטים אחרים המוכרים להם ומתאימים למחקר.

המורה בסדנה מנחה את התלמיד בהיבטים הקשורים ליצירת הדיאלוג המעשי עם האמן ובגישור בין המחקר העיוני לפעולה היצירתית בסדנה.

עבודת החקר תהיה בהיקף של מינימום חמישה עמודים, כחלק ממחברת ABR, כולל רשימת מקורות. פירוט המחקר ופרקי העבודה:

1. מבוא המספר על האומן מבחינת רקע היסטורי, זרם, תקופה, ז'אנר, סיפור חיים וכדומה.
2. גוף העבודה שבו יתאר, יסביר וינתח התלמיד כחמש עבודות של האמן. אפשר להשוות ליצירות של אמנים אחרים בפרק זה. הכתיבה תבטא מחקר מעמיק על לפחות שלוש מהעבודות.
3. סיכום שבו התלמידים יכתבו בכתיבה חופשית מה למד על האומן בממדיו השונים ויסביר רפלקטיבית על המפגש האישי שלו או שלה עם האמן או עם האמנית.

העבודה המעשית **בסדנה** תתבסס על רצון התלמידים אך תבטא זיקה למידע שצברו בחקר העיוני על אודות האמן או האמנית. התלמידים ידעו להסביר באיזה אופן מתבטאת ההשפעה של יצירות האומן על יצירתם. היצירה תודפס בצבע בגודל 4A ותצורף למחברת בחינת הבגרות. ללא תיעוד זה לא יהיה ניתן לענות על שאלת דיאלוג עם אומן. מומלץ להגביל את הפרויקט לארבעה עד שישה שבועות עבודה מרגע הבחירה ועד להגשה.

נספח 5: אומנות ישראלית

לימוד ציר הזמן של האומנות החזותית בישראל, במאות ה-20-21, מאפשר היכרות עם התפתחותה האומנותית ועם המורשת התרבותית הישראלית והמקומית על פי העשורים השונים. האומנות הישראלית נעה לאורך השנים בין המקומי לאוניברסלי, תוך היזון חוזר בין המגמות והזרמים הבינלאומיים לבין ההיסטוריה והתרבות המקומיות. רציונל:

ההשפעות השונות הניכרות לאורך תולדות האומנות הישראלית נעות על גבי ציר שבקצהו האחד הרצון למצוא את הייחודיות של האומנות הישראלית ולהתייחס למקום, ובקצהו השני האמונה באומנות כשפה אוניברסלית. ההיכרות עם מאפייני האומנות הישראלית מייצרים זיקה למקום ולצידה פיתוח ראייה ביקורתית על מהלכים היסטוריים, חברתיים ופוליטיים המתרחשים בתקופות שונות ומובלים על ידי קבוצות שונות בחברה. מטרות:

1. התלמידים יכירו יצירות אומנות שיש בהן ביטוי למרחב ולתרבות הישראלים מהתקופה של טרום הקמת המדינה ועד לתקופה העכשווית.
2. התלמידים ישוו בין אומנות בינלאומית לאומנות ישראלית ויבינו את הזיקות וההשפעות של האומנות הבינלאומית על האומנות הישראלית.
3. התלמידים ילמדו נושאי חתך הקשורים בסוגיות פוליטיות, חברתיות, מגדריות, רב תרבותיות המאפיינות את החברה הישראלית.

ההיכרות עם מאפיינייה של האומנות הישראלית – החל בשורשיה המוקדמים בסוף המאה ה-19 ועד לסצנה העכשווית, מבוססת על ההשפעות של שינויים היסטוריים, חברתיים, פוליטיים ותרבותיים שהזינו אותה ומיוצגים בה. במקביל תיבחן השאלה האם וכיצד השפיעה האומנות על השיח הפוליטי-חברתי בישראל בתקופות השונות.

מבחינת צורת ההוראה של יחידת חובה חדשה זו המורים יערכו סקירה מקוצרת של האומנות הישראלית משנת 1900 עד ימינו ויאפשרו לתלמידים ללמוד לעומק מתוך רצף זה בעזרת התמקדות בשלושה עשורים לבחירתם – בפרויקט של דילמות חברתיות וקונפליקטים שעולים מתוך כל עשור. החקר של הדילמות יוכל להיעשות בזוגות או בקבוצות, כאשר כל קבוצה מייצגת צד אחר של הקונפליקט בעזרת הצגת עשור אחד מתוך השלושה שלמדו. אופן לימוד זה יקרא "אורטוריום". המושג אורטוריום מבוסס על מבנה חברתי שרווח בעת העתיקה. זהו מקום מפגש בו מתאספת קבוצה/קהילה, המתנהלת באופן עצמאי. בין חברי הקבוצה מתקיים שיח פורה ולימוד בעל מאפיינים תחרותיים, זאת לצד עזרה הדדית ופרגון (בהשראת הדיאלוגים האפלטוניים והספר "המשתה" לאפלטון).

על מנת לפתח בתלמידים יכולות של שיח מילולי ופרזנטציה של תמות רעיוניות, ניתן לערוך דיבייט (ויכוח תחרותי) שיוצג בקבוצות. התלמידים יעלו סוגיה אותה הם חקרו, באופנים מגוונים ויצירתיים בפני הכיתה ו/או שותפים נוספים מבית הספר/הקהילה/הרשות (מומלץ להפוך את האורטוריום ליום שיא של המגמה בכל שנה). מומלץ לאפשר עידוד ביטוי מילולי בהתאם לרצונו של התלמיד: מרתון הרצאות קצרות (פצ'ה קוצ'ה), הקלטת פודקסט וכל אופציה יצירתית שתהווה עידוד ופיתוח של מיומנויות ביטוי דבור.

פירוט העשורים

- 1906-1929 - תקופת בצלאל: ניסוח שפה אמנותית ייחודית למקום ולזהות הציונית-יהודית.
- שנות ה-20 - הציור הארץ-ישראלי והמעבר מירושלים לתל-אביב.
- שנות ה-30 - אופקים חדשים: התחלה של הפשטה.
- שנות ה-40 - אמנות כנענית: חזרה למקורות קדומים מתקופת המקרא והשפעות סגנוניות של עמי האזור.
- שנות ה-50 - הריאליזם הסוציאליסטי מול ציור מופשט.
- שנות ה-60 - בין מופשט לדימוי פיגורטיבי.
- שנות ה-70 - אמנות מושגית: מינימליזם מופשט ודלות החומר.
- שנות ה-80 - המפנה הפוסט-מודרני: התקבלות מדיום הצילום ופוליטיקת הזהויות.
- שנות ה-90 - פלורליזם אמנותי: זהות מגדר ופוליטיקה.
- אמנות ישראלית עכשווית .

נספח 6 : ארטיביזם

"ארטיביזם", הינו מונח המורכב מהלחם המילים "ארט" ו"אקטיביזם". מדובר בצורת פעולה חדשנית, המשלבת עשייה בתחום האומנות עם אקטיביזם חברתי, וכן מחקר, תיעוד ורפלקציה על הפעולה. פרקטיקה אומנותית זו, הקרויה לעיתים גם "אומנות השתתפותית" התפתחה בשנים האחרונות בפעולות מחאה שונות ברחבי העולם, בהן העלו אמנים ואמניות מודעות לסוגיות חברתיות וסביבתיות דרך ביטוי אומנותי.

תפיסת עולם זו נדונה בהרחבה בשני העשורים האחרונים תחת השם אסתטיקת יחסים (*Relational Aesthetics*). אסתטיקת היחסים נתפסת במחקר כמנסחת אוונגרד עכשווי בהיותו "מביים" יחסים חברתיים כמהות היצירה. אומנים העוסקים בתחום זה יוצרים מודלים המאפשרים יחסים אנושיים וחברתיים באופן יזום, על מנת להפיק יצירות או פרויקטים, כהמשך לתפיסה המודרנית המטשטשת בין האומנות לחיים. לטענת קלייר בישופ, בעבודות אלה, החברתיות אינה פועל יוצא מתוך תפיסת העבודה, אלא מהווה את תמצית היצירה ממש.

העיסוק בארטיביזם יזמן לתלמידים אפשרות להשתמש בכישרון הייחודי שלהם על מנת לייצר קשר למקום, לתרום לקהילה ולייצר השפעה ושינוי חברתי בו יבחרו. התלמידים יעמיקו בשלוש יצירות ארטיביסטיות, לפחות אחת מהן מקומית.

נספח 7: אומנות עכשווית בפרספקטיבה מולטי-מודאלית, בין-תחומית

לאומנות המולטי-מודאלית והבינתחומית הנוצרת כיום יש חשיבות מרכזית בעולם האומנות העכשווי, שבו הגבולות בין דיסציפלינות הולכים ומטשטשים. בעוד אומנים ממשיכים לחקור אפיקים חדשים של ביטוי יצירתי, האומנות המולטי-מודאלית והבינתחומית מציעות קרקע פורייה לחדשנות ומאתגרת מוסכמות ונורמות אומנותיות מסורתיות.

מטרות

- התלמידים יכירו יצירות אומנות עכשוויות שיש בהן ביטוי למספר מדיה ותחומי דעת.
- התלמידים יפרשו ויעריכו יצירות אומנות עכשוויות המשלבות בתוכן אומנויות שונות ויבינו את שיקולי הבחירה להשתמש במאפיינים של אומנויות אלו (תיאטרון, מחול, מוזיקה וקולנוע) בתוך יצירת האומנות החזותית.
- התלמידים יזהו את השפעת יצירת האומנות הבינתחומית על החושים האנושיים.
- התלמידים יתייחסו להשפעות של האומנות הבינתחומית והמולטי-מודאלית העכשווית על יחסי צופה-יצירה.
- התלמידים ישוו בין יצירות אומנות מסורתיות ליצירות אומנות עכשוויות בין-תחומיות ומולטי-מודאליות ויתייחסו לנושאים ולמרכיבי השפה האומנותית כמו: דרכי ההבעה והסגנון, גירוי חושים שונים בו זמנית ו/או בנפרד (שמיעה/ראיה/מישוש/טעם/ריח) השימוש בחומרים ובטכנולוגיות חדשות והשפעתם של כל אלה על הבנת היצירה.
- המורים ילמדו מגוון יצירות אומנות עכשוויות שיש בהן ביטוי ליחסים מולטי-מודאלים ובינתחומיים, בהבנה שהיצירה היא תוצר של שיתוף פעולה בין מומחים מדיסציפלינות שונות, או שילוב של אומנות חזותית עם תחומי אמנויות שונים (ספרות, קולנוע-מדיה ודיגיטליות, תיאטרון, מחול-תנועה, מוזיקה-סאונד, עיצוב). יצירות מיצג (פרפורמנס) ומיצב (אינסטליישן) מזמנות לעיתים קרובות מופעים כגון אלה.
- יחסים אלו יכולים לבוא לידי ביטוי גם ביצירה האישית של התלמיד תוך שימוש בתחום דעת שונה, או שימוש בסאונד, תנועה, דימוי מוקרן, טכנולוגיות חדשות, בינה מלאכותית, מציאות מדומה, מציאות רבודה, אומנות מערבת קהל וכדומה. וכדומה.
- יש להעמיק בשלוש יצירות מולטי-מודאליות כאשר לפחות אחת מהן היא יצירה מקומית.
- הוראת האומנות העכשווית תזמן עיסוק פורץ גבולות, מאתגר מוסכמות שעיצב מחדש את הדרך בה אנו חושבים על אומנות ועל תפקידה בחברה.

הערה: *להרחבת פרק זה ניתן לעיין ולשלב חלקים ודוגמאות ליצירות מתוך תכנית הלימודים של המקצוע: אומנויות בינתחומי."

נספח 8: תיאוריות פרשניות

קריאות מרובות באומנות עכשווית:

האומנות העכשווית מתאפיינת במגוון רחב של גישות ופרשנויות, המציעות לנו להתבונן ביצירות אומנות דרך פריזמות תאורטיות שונות ומגוונות. אחת הדרכים המרכזיות להבנת האומנות העכשווית היא באמצעות קריאות מרובות, שמזמינות אותנו לחקור את היצירות דרך עדשות תאורטיות כמו פמיניזם, פוסט-קולוניאליזם, פוסט-מודרניזם, אקולוגיה, מגדר וקוויריות ועוד. כל אחת מהקריאות הללו מעניקה כלים לניתוח מעמיק של האומנות, תוך הבנה של ההקשרים התרבותיים, הפוליטיים והחברתיים בהם היא פועלת. ההיכרות עם קריאות אלה מדגישה את המורכבויות והדינמיקות המובנות בתוך היצירות, ומאפשרות לנו לחשוף את השכבות השונות של משמעות, זהות, כוח והתנגדות שהן מכילות. באמצעות פריזמה פמיניסטית, למשל, ניתן לחקור כיצד אומנות משקפת ומאתגרת דפוסים מגדריים ונורמות חברתיות, בעוד שהפריזמה הפוסט-קולוניאלית מציעה בחינה ביקורתית של יחסי הכוח בין תרבויות, ומציפה את השאלות על זהות, היסטוריה וזיכרון קולוניאלי. בנוסף, הקריאות הפוסט-מודרניות מאפשרות לנו להעמיק באי-הוודאות, באי-יציבות ובפירוק של נרטיבים גדולים, בעוד שהקריאות האקולוגיות מעוררות אותנו לבחון את הקשר בין האדם לסביבה, וכיצד אומנות מתייחסת למשבר האקולוגי העולמי. השימוש בקריאות מרובות מעניק לנו את היכולת לראות את האומנות לא רק כיצירה אסתטית, אלא גם כמרחב של פרשנות, חקירה ודין פתוח, המאיר את המורכבות והעומק של חוויות אנושיות בעולם המשתנה במהירות.

ההוראה והלמידה של האומנות העכשווית באופן זה תוכל למעשה לייצר חיבור הוליסטי בין כל נושאי התכנית ומרכיביה ולהוות מעין סיכום מעמיק של הדברים, כך נוכל לקשר בין הוראת ציר הזמן והמרחב, דיאלוג עם אומן, אומנות ישראלית, ולמידת מאמר ביחידה מסכמת זו.

ההצעה להוראה של יחידה זו תתמקד ב:

1. למידה השוואתית סביב שניים מן הנושאים: דמות האדם, טבע דומם ונוף.
2. לכל נושא יבחר התלמיד שתי יצירות: אחת מציר הזמן (והמרחב) והשנייה מהאומנות העכשווית כאשר לפחות אחת מהיצירות ביחידה זו תהיה מהאומנות הישראלית.
3. התלמידים ישוו בין שתי העבודות (סך הכל ארבע-שתיים מכל נושא) תוך התייחסות למספר פרמטרים:
 - א. דרך הביטוי והאמצעים האומנותיים
 - ב. הנושא והרעיון המרכזי של היצירה (ניתן להיעזר ברשימת ההיגדים)
 - ג. כיצד אחת מהקריאות המוצעות באה לידי ביטוי ביצירה העכשווית
 - ד. מה דעתם של התלמידים על היצירה ועל הפרשנות המוצעת
4. מומלץ להשתמש בטבלה שתכיל את כל נתוני ההשוואה. אפשר לייצר טבלה שיתופית כיתתית.

דוגמאות לתיאוריות פרשניות דרכן ניתן לנתח יצירות אומנות עכשוויות:

- **אקולוגיה ואומנות אקולוגית:** תאוריות אלה מתמקדות בקשרים בין האדם לסביבה, ובוחנות כיצד יצירות אומנות משקפות, מגיבות ומאתגרות את המשבר הסביבתי העולמי, שינויי האקלים והקיימות.

- **תאוריה מגדרית וקווירית:** גישה זו בוחנת את יצירות האומנות דרך פריזמת הזהות המינית והמגדרית (בדגש על "האחר"), ומתמקדת בהבנת הייצוגים של מגדר ומיניות ביצירה, כמו גם את האתגרים שהן מציבות לנורמות חברתיות.
 - **ביקורת התרבות הפופולרית:** תאוריה זו מנתחת את האופן שבו אומנות עכשווית מתייחסת לתרבות הפופולרית, וכוללת פרשנויות של יצירות דרך עדשת המדיה, המוזיקה, האופנה והאינטרנט.
 - **מבט חברתי (סוציולוגי):** קריאה זו בוחנת כיצד יצירות אומנות משקפות ומגיבות לנושאים חברתיים, כולל סוגיות של מעמד, גזע, אתניות, וכלכלה. היא מתמקדת בקשרים בין האומנות לחיים החברתיים והיומיומיים.
 - **תאוריות של גלובליזציה:** גישות אלו מתמקדות בקשרים בין מקומי לגלובלי, ובוחנות כיצד אומנות עכשווית מושפעת מהגלובליזציה, מהגירה ומהזרימה הבינלאומית של אנשים, רעיונות וטכנולוגיות.
 - **תאוריות של זהות וגוף:** תאוריות אלו מתעמקות באופן שבו הגוף האנושי והזהות האישית מוצגים ביצירות אומנות, תוך התייחסות לשאלות של מגדר, גזע, מין, גיל ונכות.
- מבט דיגיטלי וטכנולוגי:** גישה זו בוחנת את האומנות העכשווית בהקשר של המדיה הדיגיטלית והטכנולוגיות המתקדמות, כולל השפעת האינטרנט, הניו מדיה והבינה המלאכותית על יצירת האמנות וצריכתה האפשרות של מתן כלים להרחבת האפשרויות להתבוננות ופרשנות של יצירות האומנות העכשווית ושילוב של גישות שונות יוכלו להעמיק את ההבנה של התלמידים בנוגע לעומק ולמורכבות של האומנות העכשווית ושל ההתבוננות בה.

הצעה לתיאורטיקנים מובילים לכל אחת מהתיאוריות:

1. פמיניזם
ג'ודית בטר (Judith Butler) - תרומתה המרכזית היא בתחום תיאוריית המגדר וביקורת על הדיכוטומיה המגדרית.
לוס איריגארי (Luce Irigaray) - פיתחה תיאוריות פמיניסטיות המתמקדות במגדר ובמיניות, תוך דגש על שפה וזהות.
2. פוסט-קולוניאליזם
אדוארד סעיד (Edward Said) - ידוע בזכות ספרו "אוריינטליזם" שבו פיתח ביקורת על הייצוגים של המזרח בתרבות המערבית.
הומי באבה (Homi Bhabha) - חקר את המושג של "מימיקה" ואת הזהות הכפולה של הקולוניאליזם.
3. פוסט-מודרניזם
ז'אן-פרנסואה ליוטר (Jean-François Lyotard) - נחשב לאחד מההוגים המרכזיים בתחום, עם דגש על הפירוק של "נרטיבים גדולים".
ז'אק דרידה (Jacques Derrida) - מייסד גישת הדקונסטרוקציה, שמאתגרת את המבנים והתפיסות המסורתיות.
4. אקולוגיה ואומנות אקולוגית
טים מורטון (Tim Morton) - תיאורטיקן בתחום האקולוגיה, הידוע בזכות המושג "אקולוגיה אפלה" והתייחסות לפוסט-אנושיות.
פיליפו דה קריקו (Felipe de Orbegoso) - חוקר אקולוגיה ואומנות שמתמקד בקשרים בין אומנות לסביבה, בעיקר באומנות עכשווית.
5. תאוריה קווירית

- איב סדג'וויק (Eve Kosofsky Sedgwick) – תיאוריה קווירית עם עבודתה על מגדר ומיניות כקטגוריות משתנות. מייקל וורנר (Michael Warner) – פיתח את גישת הקוויריות והתרכז בנושאי פוליטיקה מגדרית. מישל פוקו – הטרוטופיה
6. ביקורת התרבות הפופולרית
פרדריק ג'יימסון (Fredric Jameson) – ניתוח התרבות הפופולרית מנקודת מבט פוסטמודרניסטית ומרקסיסטית.
אנג'לה מקרובי (Angela McRobbie) – חוקרת תרבות פופולרית עם דגש על אופנה ומגדר בתרבות העכשווית.
7. מבט חברתי (סוציולוגי)
פייר בורדייה (Pierre Bourdieu) – תיאוריה של תרבות כחלק ממערכות הכוח החברתיות, בעיקר דרך מושגי ההון התרבותי וההבניה החברתית.
זיגמונט באומן (Zygmunt Bauman) – תרם להבנת הקשרים בין תרבות למעמד חברתי, במיוחד בהקשר של הנזילות המודרנית.
8. תאוריות של גלובליזציה
ארג'ון אפדוראי (Arjun Appadurai) – חוקר את ההשפעות התרבותיות של הגלובליזציה, עם מושגים כמו "כלכלה תרבותית" ו-"נוף תרבותי".
אולריך בק (Ulrich Beck) – חקר את ההשפעות החברתיות והתרבותיות של גלובליזציה, עם דגש על רעיונות של סיכון וגלובליות.
9. תאוריות של זהות וגוף
ג'ודית בטר (Judith Butler) – גם כאן תורמת רבות עם תאוריית המגדר שלה וההתמקדות בגוף והזהות כקטגוריות מובנות חברתית.
אליזבת גרוס (Elizabeth Grosz) – חוקרת גוף, זהות ופמיניזם, עם דגש על התפיסה הפיזית והחומרית של הגוף.
10. מבט דיגיטלי וטכנולוגי
לב מאנוביץ' (Lev Manovich) – עוסק בתיאוריה של מדיה דיגיטלית וטכנולוגיות חדשות באמנות עכשווית.
דונה הארווי (Donna Haraway) – תיאורטיקנית העוסקת בטכנולוגיה ובפוסט-אנושיות, בעיקר דרך המושג "סייבורג".

דוגמאות נוספות

א. מות המחבר – רולאן בארת

- גישה ביקורתית בתורת הספרות המודרנית שאותה הגה מבקר הספרות רולאן בארת במאמר "מות המחבר" מ-1967. לפי גישה זו קיימת לגיטימציה לקורא המודרני לפרש על פי אמונתו והבנתו כל טקסט כתוב, גם אם זו לא היתה כוונת המחבר. כלומר, הקורא נדרש להתעלם מקיומו של המחבר בקונטקסט תרבותי והיסטורי מסוים, על מנת שיפתחו בפניו אפשרויות פרשנות בלתי סופיות.
- ב. אומנות וחברה – מרקסיזם, ביקורת מרקסיסטית, ביקורת ניאו-מרקסיסטית
פילוסופיה פוליטית ותיאוריה ביקורתית המבוססת על הגותו של קארל מרקס. ביסוד התיאוריה עומד עיקרון המטריאליזם ההיסטורי שלפיו, התשתית החומרית והכלכלית של האדם מעצבת את תודעתו לאורך ההיסטוריה ומשפיעה באופן מכריע על תפישותיו והתנהגותו. בבסיס התיאוריה המרקסיסטית עומד המתח שבין הקפיטליזם ובעלי ההון לבין מעמד הפועלים והמעמד הבינוני והנמוך. בעבור המרקסיזם האסתטיקה קשורה קשר בל ינותק לפוליטיקה, ועיקר תפקידה הוא תעמולתי-חינוכי, כחלק בלתי נפרד מאותו המתח בין המעמדות. מכאן, שתפקידה של האומנות, אשר לה השפעה ניכרת על התרבות, בעיניי מארקס, להוות אמצעי לקידום מלחמת המעמדות. להאיר את אי-השיוויון ולקדם את מצבם של המקופחים בחברה.

ג. פרויד והפסיכולוגיה של האומנות

הפרשנות הפסיכואנליטית מבקשת לבחון את מניעיה של היצירה, היסודות הבונים אותה ואת משמעותם הייחודית, על פי תורתו של פרויד. פרויד טען כי היצירה טומנת בחובה את טביעות חיו של האומן. האסתטיקה נובעת מתוך סימנים מחייו של האומן, המוטבעים ביצירה, ולכן עלינו לבחון את היצירה דרך נפשו. עבור פרויד לא ניתן להפריד בין עבודת האומנות לבין חייו של האומן.

ד. תיאוריות התקבלות: אומנות וצופים

אסכולה מרכזית בחקר התקשורת, ומדעי החברה שהתפתחה בארצות הברית במהלך שנות ה-70 בהשפעת תיאוריות של חקר קהלים. הנחת היסוד של תיאוריית ההתקבלות היא שקהלים שונים מפרשים את אותו הטקסט באופן שונה.

על פי תיאוריה זו יש לבחון את היצירה באמצעות מכלול היחסים שבין היצירה לבין הקהל המתבונן והשיח שנוצר אודותיה.

ה. אומנות, מגדר ומיניות: תיאוריית המבט של לורה מלווי

מונח המזוהה עם מחקרה של תיאורטיקנית הקולנוע לורה מלווי, העוסק בייצוגה של האישה בקולנוע ההוליוודי הקלאסי ובאופני העונג המופקים בתהליך הצפייה הקולנועי. זוהי תיאוריה פמיניסטית, הגורסת כי גם גברים וגם נשים כאחד מביטים על גיבורת הסרט כעל אובייקט מיני, ממנו הם מפיקים עונג חזותי. האישה המתוארת ביצירת האומנות הופכת לאובייקט, מושא להתבוננות, ממנה מפיקים עונג אירוטי מציצני. יחסי הכוחות בין הגבר לאישה אינם שוויוניים.

ו. פוסט-קולוניאליזם: אומנות וה"אחר"

תיאוריות המתמודדות עם המורשת המקומית של מדינות שהיו תחת כיבוש קולוניאליסטי אירופאי במאה ה-19, ובמיוחד עם בעיית גיבושה של הזהות הלאומית עם סיום הקולוניאליזם. ראשיתה של המחשבה הפוסט-קולוניאלית התפתחה עם פרסום הספר "אוריינטליזם", של אדוארד סעיד, מ-1978. ספר זה מהווה פתח לדיון מחקרי נרחב שעסק ב'אחר', שחי תחת הכיבוש הקולוניאלי, והאופן שבו תרבות המערב הגדירה תרבויות שאינן מערביות. האחר, בהגדרת התרבות המערבית, הוצג כחשוק, קנאי, ברברי ושבטי, הצגה אשר אפשרה להצדיק את העליונות התרבותית והמוסרית של המערב על פני האוריינט, ובכך להצדיק את שליטתה בו. אומנות פוסט-קולוניאלית תעסוק למשל בייצוגים אותנטיים של תרבויות ודמויות שאינן מערביות, מנקודת מבטם הישירה.

ז. פוסט-הומניזם: בחינת האנושיות בעידן הטכנולוגי

הפוסט-הומניזם הוא זרם מחשבה פילוסופי פוסט-מודרני הבוחן את האנושיות על רקע העולם הטכנולוגי המשתנה. ככזה הוא מציע צורת קריאה שאינה אנתרופוצנטרית, המטילה ספק בהנחת הנאורות בדבר מרכזיותו של האדם בסדרי העולם, לצד ערעור על הגדרת ה"אנושי" והניסיון לפרוץ את גבולותיו הלכה למעשה. תפיסה פוסט-הומניסטית שמה במרכז את החומר (הגוף) והשאיפה המרכזית שלה היא להימנע מקטגוריות בינאריות (רוח/חומר, גבר/אישה, אדם/חיה וכדומה) וכחלופה לחשוב על תצורות חיים היברידיות של גוף אנושי שמקיים מארג יחסים עם החי והדומם. אומנות פוסט-הומניסטית תעסוק למשל ביחסים שבין האדם למכונה (רובוטים, סייבורגים וכדומה).

ד. ביבליוגרפיה

- בארת, ר' (2003). הרטוריקה של הדימוי, בתוך: תמר ליבס ומירי טלמון (עורכות). **תקשורת כתרבות**, מקראה חלק א'. האוניברסיטה הפתוחה.
- ברש, מ' (1984). **מחשבת האומנות בדורות האחרונים**. מוסד ביאליק.
- גולן, ר' (2019). **חלל חלום חלון, פסיכואנליזה וחווית האומנות**. רסלינג.
- וייסמן, כ' (2018). פוסטהומניזם: פרומתיאוס ונקמת הדקונסטרוקציה. **תיאוריה וביקורת**, 50, 219–236.
- ונטורה, ג' (2013ב). על מחוכים ו(א)נשים: פנופסקי אחרי הכל. בתוך א' ברטל, ד' אריאלי-הורוביץ ונ' מאירי-דן (עורכים), **פרוטוקולאז' 2013 כותבים חזותי: מתודולוגיות בחקר התרבות החזותית** (עמ' 249–273). רסלינג.
- מאירי-דן, נ' (2013). כשהאומנות הקנונית פוגשת את התרבות החזותית הפופולרית: בין מושאי מחקר לשיטות מחקר. בתוך א' ברטל, ד' אריאלי-הורוביץ ונ' מאירי-דן (עורכים). **פרוטוקולאז' 2013 כותבים חזותי: מתודולוגיות בחקר התרבות החזותית** (עמ' 207–246). רסלינג.
- מישורי, א' (2000). **תולדות האומנות: מבוא כללי**. האוניברסיטה הפתוחה.
- מישורי, א' (2003). **שורו, הביטו וראו: איקונות וסמלים חזותיים ציוניים בתרבות הישראלית**. עם עובד.
- סעיד, א' (2000). **אוריינטליזם**, (זילבר, ע' מתרגמת). עם עובד.
- פוקו, מ' ובארת, ר' (2005). **מות המחבר/ מהו מחבר?**. רסלינג.
- פנופסקי, א' (2009). "איקונוגרפיה ואיקונולוגיה: מבוא לחקר אומנות הרנסנס", **המדרשה 12** (עמ' 69–63).
- פרויד, ז' (1967). "זכרון ילדות של לאונרדו דה וינצ'י", בתוך **מעשה היצירה בראי הפסיכואנליזה**, (בר, א. מתרגם). דביר.

Amoko, A. (2006), "Race and Postcoloniality," in *The Routledge Companion to Critical Theory*, Simon Malpas and Paul Wake (ed.), Routledge.

Braidotti, R. (2013). *The posthuman*. Polity Press.

Craven, D. (2002). "Marxism and Critical Art Theory," in *A Companion of Art Theory*, Paul Smith and Carolyn Wilde (ed.). Blackwell.

Doyle, J. (2009), "Queer Wallpaper," in *The Art of Art History: A Critical Anthology*. Donald Preziosi (ed.), Oxford.

Lapsley, R. (2006). "Psychoanalytical Criticism: Sigmund Freud," in *The Routledge Companion to Critical Theory*, Simon Malpas and Paul Wake (ed.). Routledge.

Michael A. H. (2002), "Reciprocity and Reception Theory," in *A Companion of Art Theory*, Paul Smith and Carolyn Wilde (ed.). Blackwell.

Mirzoeff, N. (1998), "What Is Visual Culture?", in *The Visual Culture Reader*. Routledge.

Mulvey, L. (1989). Visual pleasure and narrative cinema. in *Visual and Other Pleasures* (pp. 14–27). Palgrave. (Original work published 1975).

Owen, C. (2009), "The Discourse of Others: Feminists and Postmodernism," in *The Art of Art History: A Critical Anthology*. Donald Preziosi (ed.). Oxford.

Panofsky, E. (1982). Meaning in the visual arts. Chicago University Press.

(Original work published 1955).

Pollock, G. (1988), "Modernity and the Spaces of Femininity" in *Vision and Difference: Femininity, Feminism and History*